

VRANJE PRI SEVNICI

Drobne najdbe z Ajdovskega gradca (leto 1974)

TIMOTEJ KNIFIC

Filozofska fakulteta, Ljubljana

Hiša A

Uvod. Leta 1974 (26. VIII.—17. IX.) so bili v ruševinah poznoantične naselbine na Ajdovskem gradcu nad Vranjem pri Sevnici,¹ jugovzhodno od zidov enoladijske cerkve s polkrožno apsidno na vrhu vzpetine (445 m), odkriti temelji zidane stavbe,² ki je v dokumentaciji označena kot hiša A.³ V njeni notranjosti — stavba je bila razdeljena v tri prostore (sl. A: I—III)⁴ — so bile razsute drobne najdbe 1—110 (+ številni odlomki lončenine), ki jih hrani Narodni muzej v Ljubljani, inv. št. R 11661—R 11770.⁵

Opis (številka najdbe je stalna pri opisu, risbi, fotografiji in na sl. A).

1 Železna *prečka*. Pravokotno nanjo je prikovana ploščata ročica, ki se zaključuje s kavljem. Prečka z okroglim prerezom je na krajšem koncu stanjšana in ovalno skovana, na drugem pa ravno odrezana. Dolž. prečke 33,4 cm, pr. 1,20 cm, dolž. ročice s kavljem 15,4 cm, prerez 1,8 × 0,6 cm. Prostor (P.) III (sl. A). Inv. št. R 11661.

2 Železen *dvojni kavelj*. Kovan je ploščato. Manjša zanka je bila pri odkritju vdeta skozi uho za obešanje na uteži (3). Vel. kavlja 9,6 × 3,5 cm, prerez 0,8 × 0,5 cm. P. I (sl. A). Inv. št. R 11662.

3 Bronasta *utež*. Ulita je v podobi ženskega poprsja. Na temenu je uho za obešanje, v katero je bil pri odkritju vdet dvojni kavelj (2; sl. B: 1). Ovalni obraz, s potlačenim nosom in skrbno oblikovanimi, a različno visoko postavljenimi uhlji, obroblja gladko oglavje, z nakazano prečo; prameni las so speti z vozlom na temenu v dinjasto pričesko. Vrat tesno obdaja polna ovratnica, s katere spredaj visi polmesečast obesek; zadaj je zavezana v vozel, konca ovratnice pa visita preko oblačil na hrbtu in se cofasto (srčasto?) zaključujeta. Oblačilo — *tunica* — se v blagih gubah spušča na prsi; na ramenih je speto z dvema okroglima gumboma. Spodnji rob uteži je polkrožno oblikovan. Na hrbtni strani je kvadratna odprtina (1,4 × 1,4 cm). Površina uteži je razpokala v ognju. Teža: 410 g. Viš. 13,2 cm, šir. 8,6 cm. P. I (sl. A). Inv. št. R 11663.

4 Bakrena *skleda*. Izdelana je iz točene pločevine. Plašč zgoraj prehaja v presegajoče ustje z zapognjenim obrobjem (s spodnje strani je ustje prevlečeno s cinom), spodaj pa v široko nogo, v katero je vstavljeno klobukasto dno, ki zapira odprtino v plašču in krepi nosilnost noge. Špranja med plaščem in dnom je zakrita s prispajkano tenko okroglo ploščico. Na zunanji strani plašča sta dva para listastih ataš iz debelejših pločevin. Ataše imajo S-zanke za ročaja, ki nista ohranjena. Kót med nogo in obodom je bil z zunanje strani obložen s svinčcem. Pri odkritju je bila skleda zmečkana (sl. B: 2). Pr. 31,3 cm, viš. 8,4 cm, deb. pločevine 0,1 cm. P. I (sl. A). Inv. št. R 11664.

- 5 *Železen okov*. Po dolžini je pravokotno upognjen. Ena stranica poškodovanega okova iz pločevine je okrašena z dvema vzporednima nizoma iztolčenih pik. Med nizom je luknjica za pritrditev okova. Dolž. 21,3 cm, šir. 4,4 cm, deb. pločevine 0,15 cm. P. II (sl. A) Inv. št. R 11665.
- 6 *Železen obroč*. Poškodovan, ovalne oblike in ovalnega prereza. Vel. $6,1 \times 3,5$ cm, prerez $1,3 \times 0,8$ cm. Inv. št. R 11666.
- 7 *Železen obroček*. Pr. 2,4 cm, pr. prereza 0,4 cm. P. III (sl. A). Inv. št. R 11667.
- 8 *Kos železa*. Vel.. $5,7 \times 0,5 \times 0,2$ cm. P. II. Inv. št. R 11668.
- 9 *Kos železa*. Vel. $5,8 \times 0,9 \times 0,5$ cm. P. I (sl. A). Inv. št. R 11669.
- 10 *Železen klin*. Kovan, kvadratnega prereza, s presegačo podolgovato glavico. Dolž. 16,3 cm, deb. 0,8 cm, dolž. glavice 4,0 cm. P. III. Inv. št. R 11670.
- 11 *Železen klin*. Kovan z enostransko glavico; prerez v sredini je kvadraten. Dolž. 15,3 cm, prerez $1,1 \times 0,7$ cm, dolž. glavice 2,5 cm. P. II (sl. A). Inv. št. 11671.
- 12 *Konica in del rezila železnega noža*. Dolž. 4,9 cm, šir. 1,4 cm, deb. 0,5 cm. P. II. Inv. št. R 11672.
- 13 *Kos železa*; upognjen je v obliki črke U, okroglega prereza. En konec je razcepljen, drugi ovalen. Vel. $3,0 \times 2,7$ cm, pr. 0,6 cm. P. II. Inv. št. R 11673.
- 14 *Železen obroček*. Poškodovan. Pr. 2,6 cm, prerez $0,6 \times 0,35$ cm. P.: ob vzhodnem zidu zunaj hiše. Inv. št. R 11759.
- 15 *Kos železa*, tordiran, na koncih odlomljen. Dolž. 4,1 cm, Prerez $0,7 \times 0,7$ cm. P.: ob vzhodnem zidu zunaj hiše. Inv. št. R 11760.
- 16 *Odlomek železnega rezila*. Dolž. 9,1 cm, šir. 2,6 cm, deb. 0,7 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11674.
- 17 *Železen nož*. Trn poudarjeno prehaja v rezilo. Prerez trna je oglat. Dolž. 12,4 cm, šir. 1,7 cm, deb. 0,5 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11675.
- 18 *Železno rezilo*. Kovani klinasti del rezila se na enem koncu spušča v ozek in ploščat listast ročaj, na drugem pa prehaja v ožji podaljšek z oglatim prerezom. Podaljšek se zaključuje v neskaljeni zanki, v katero je vdet železen ovalen obroček. Dolž. rezila 37,6 cm, dolž. ročaja 7,0 cm, šir. klinastega dela 3,0 cm, deb. 0,8 cm; vel. obročka $3,0 \times 2,0$ cm. P. I (sl. A). Inv. št. R 11676.
- 19 *Odlomek ustja lončenega krožnika*. Izdelan je bil na vretenu iz prečiščene gline. Zglajena površina je rjavo rdeča. Vodoravno ustje ki je okrašeno s tremi žlebiči, ima poudarjen zunanji rob. Krožnik je bil dobro žgan. Pr. ustja 20,0 cm, vel. odlomka $6,9 \times 3,5$ cm, deb. 0,6 cm. P. III. Inv. št. R 11677.
- 20 *Odlomek lončene čaše*. Izdelana je bila na vretenu iz prečiščene gline. Površina je na zunanji strani prevlečena z rjavo črnim, na notranji pa z rumeno zelenim loščem. Prelom je svetlo rjav. Izvihano ustje prehaja v valjasto telo, ki ga v sredini deli poudarjena vodoravna guba. Pr. ustja 9,0 cm, ohranjena viš. čaše 6,7 cm, deb. stene 0,6 cm. P. III (sl. A). Inv. št. 11678.
- 21 *Lončeno vretence*. Površina je groba, temno rjava. Bikonično vretence je na eni strani ovalno oblikovano, na drugi pa ravno odrezano. Pr. 3,1 cm, viš. 3,0 cm, pr. luknjice 0,6 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11679.
- 22 *Lončeno vretence*. Črna površina je zglajena. Na eni strani je obrobje luknjice poglobljeno. Na robu luknjice so vrezi, ki so jih napravile niti. Pr. 3,2 cm, viš. 2,2 cm, pr. luknjice 0,8 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11680.
- 23 *Okrasni kamenček*. Izdelan je bil (zelo verjetno) iz jamskega bisera (kemično kalcijev karbonat). Na ploskvi je poudarjena krožna guba za pričvrstitev kamenčka. Med robom in gubo so raze, ki so nastale pri izbrusitvi gube. Pr. 0,95 cm, viš. 0,4 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11681. Popravek: sl. A, št. 23 (v JV vogalu) je pomotoma zapisana.
- 24 *Okrasni kamenček*. Polkrožna steklasta površina je temno rjava in prekriva glinasto (?) jedro rumeno sive barve. Na ploskvi je vdolbina za pričvrstitev kamenčka. Pr. 0,9 cm, viš. 0,3 cm. P. I. Inv. št. R 11682.
- 25 *Lončeno vretence*. Glina je svetlo rjavo žgana. Površina je zglajena. Na robu luknjice so vrezi, ki so jih napravile niti. Pr. 3,1 cm, viš. 2,15 cm, pr. luknjice 1,0 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11683.
- 26 *Lončeno vretence*. Glina je temno rjavo žgana. Površina je zglajena. Ena stran je okrašena z vtisnjenimi pikami, nanizanimi zvečinoma v dveh krogih. Pr. 3,7 cm, viš. 1,7 cm, pr. luknjice 0,7 cm. P. II. Inv. št. R 11684.

- 27 Bronasta šivanka. Del s konico je odlomljen. V poglobitvi ušesa šivanke je podolgovata luknjica. Prerez je okrogel. Dolž. 3,2 cm, deb. 0,15 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11685.
- 28 Srebrna igla. Odebeljeni del z dvema pasovima plitvih vodoravnih vrezov se zaključuje ovalno, stanjšani pa je koničast in valovito upognjen. Prerez je okrogel. Dolž. 12,0 cm, pr. 0,45 cm. P. I (sl. A). Inv. št. R 11686.
- 29 Bronast žebliček. Ploščata glavica je podolgovata. Prerez je okrogel. Dolž. 1,5 cm, pr. 0,4 cm, vel. glavice $0,9 \times 0,6$ cm. P. I (sl. A). Inv. št. R 11687.
- 30 Srebrn okov konice pri nožnici. Poškodovan, z luknjico za pritrditev in zatolčenimi notranjimi robovi. Prerez je v obliki črke U. Vel. $3,3 \times 1,5$ cm, deb. pločevine 0,1 cm, razmak stranic 0,4 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11688.
- 31 Bronasta fibula. Obrobje ulite okrogle fibule je na dveh mestih, kjer je najširše, okrašeno z vrezi. Obrobje prehaja v dvignjen krožni rob na površini fibule, ki se preko dveh koncentričnih vencev dviguje v stožec in v valjast izrastek; tega zaključuje ploščica, ki jo ovalen čep oblikuje v gumb. Hrbtna stran je gladka in ima poglobljen osrednji del. Nosilec in zapenjalec železne igle z vibasto vzmetjo sta bila ulita hkrati s fibulo. Pr. 3,5 cm, viš. 1,15 cm, deb. igle 0,2 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11689.
- 32 Bronast okov. V poškodovani pločevini je luknjica za pritrditev okova. Na enem koncu je odlomljen, na drugem se zaključuje polkrožno, z dvema koničastima izrastkoma. Dolž. 11,4 cm, šir. 2,2 cm, deb. 0,1 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11690.
- 33 Bronast okov. Poškodovana pločevina je zvita. Vz dolž robov potekata iztolčeni gubi. Med njima je luknjica za pritrditev okova. Pr. 2,3 cm, šir. 2,4 cm, deb. pločevine 0,1 cm. P. II (sl. A). Inv. št. 11691.
- 34 Bronast okov. Poškodovan; v pločevini sta dve luknjici za pritrditev okova, v eni je še ohranjena bronasta zakovica. Vel. $4,5 \times 3,8$ cm, deb. 0,1 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11692.
- 35 Odlomek ustja čaše iz rumeno zelenega stekla. Rob ustja je ravno odrezan. Pr. ustja 9,0 cm, viš. 2,8 cm, deb. 0,2 cm. P. II. Inv. št. R 11693.
- 36 Odlomek ustja čaše iz zelenkastega stekla. Ovalen rob je odebeljen. Pr. ustja 7,6 cm, viš. 2,1 cm, deb. 0,1 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11694.
- 37 Odlomek posode iz zelenkastega stekla. V steklo sta zaliti dve polkrožni lameli (?). Vel. $3,1 \times 2,1$ cm, deb. 0,2 cm, P. I. Inv. št. R 11695.
- 38 Odlomek dna posode iz zelenkastega stekla. Vel. $3,6 \times 3,1$ cm, deb. 0,4 cm. P. II. Inv. št. R 11696.
- 39 Odlomek noge čaše iz brezbarvnega stekla. Okrogel obod se dviguje proti stanjšanemu steblu čaše. Pr. 4,4 cm, viš. 1,0 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11697.
- 40 Noga čaše iz zelenkastega stekla. Okrogel obod se dviguje proti stanjšanemu steblu čaše. Pr. 4,2 cm, viš. 1,1 cm. P. II. Inv. št. R 11698.
- 41 Odlomek noge čaše iz svetlo zelenega stekla. Okrogel obod prehaja v dvigajoči se stožec. Odlomek je bil staljen v ognju in je deformiran. Vel. $2,9 \times 2,3$ cm. P.: ob vzhodnem zidu zunaj hiše. Inv. št. R 11761.
- 42 Odlomek ustja in ostenja čaše iz rumenkastega stekla. Rob ustja je ovalno odebeljen, ostenje je gubasto. Vel. $4,8 \times 3,0$ cm, deb. 0,2 cm. P. II. Inv. št. R 11699.
- 43 Lupina školjke *Pitaria chione* (Linné). Vel. $6,4 \times 5,0$ cm. P. III (sl. A). Inv. št. R 11700.
- 44 Odlomek lupine školjke *Glycymeris* sp. Ožgan. Vel. $3,5 \times 3,1$ cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11701. Popravek: sl. A, št. 45 (ob vzhodnem zidu) = 44.
- 45 Kamnit brus. Izdelan je bil iz sljudnega peščenjaka. Daljša široka stranica je zglačena, ostale so grobo obrušene. Vogali in robovi so zaobljeni. Vel. $13,2 \times 4,2 \times 2,4$ cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11702.
- 46 Skrilasta ploščica, kegljasto oblikovana, z ovalno umetno(?) obrušenimi robovi. Dolž. 4,5 cm, šir. 2,3 cm, deb. 0,4 cm. P. II. Inv. št. R 11703.
- 47 Kamnit brus. Izdelan je bil iz sljudnega peščenjaka. Na enem koncu je poševno prirezan. Prerez je oglat. Stranice so zbrušene, osnovna je zglačena. Na več mestih so raze. Vel. $8,9 \times 2,0 \times 1,9$ cm. P. II. Inv. št. R 11704.
- 48 Lončena steklenica. Izdelana je bila na vretenu iz prečiščene gline; rumeno rjavo žgana. Zunanja površina je zglačena in prevlečena s prozornim premazom. Mošnjata steklenica je okrašena s pečatnimi odtisi v štirih vrstah (od zgoraj navzdol): 1. križi, 2. in 3. mali mrežasti rombi, 4. mrežasti pravokotniki. V ta okrasni pas sodi še vrsta malih, globoko vtisnjenih rombov, s katerimi se okrasni pas izteka. Ustje je izvihano, rob ni ohranjen. Nad okrasnim pasom je poudarjena vodoravna guba. Na prehodu v spodnjo tretjino je steklenica najširša.

Ohranjeni pr. ustja 8,3 cm, viš. 16,4 cm, deb. stene od 0,3 do 0,6 cm, deb. dna 0,6 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11705.

49 *Lončena ročka*. Izdelana je bila na vretenu iz prečiščene gline, sivo žgana (posamezni odlomki razbite ročke so bili ožgani do opečnato rdeče). Površina kroglaste ročke je zgajena. Na več mestih so ostanki črnega premaza. Ročka je okrašena z mrežastimi pečatnimi odtisi v petih vrstah (od zgoraj navzdol): 1. pravokotniki, 2. in 3. mali rombi, 4. veliki rombi in 5. mali rombi. Okrasni pas je prekinjen zaradi nastavka za trakast ročaj, ki ni ohranjen; ročaj se je verjetno iztekel v ustje ročke. Ustje je izvihano, odebeljeno in ravno odrezano. Na prehodu ustja v rame ročke je rahlo nakazana vodoravna guba, nad okrasnim pasom pa je plitva vodoravna žlebičasta poglobitev. Med gubo in poglobitvijo je na enem mestu vidna blago uglobljena poševno črtana mreža. Pr. ustja 10,4 cm, pr. ročke 19,5 cm, viš. 18,1 cm, deb. stene od 0,3 cm do 1,1 cm (v spodnjem delu). P. I (sl. A). Inv. št. R 11706.

50 *Lončen lonec*. Izdelan je bil na vretenu iz gline pomešane z debelozrnatim peskom; sivo črno žgan. Izvihano ustje ima ovalen rob. Na vratu sta ozka vodoravna guba in žlebičasta poglobitev. Pod njima je površina razbrazdana z grobim metličastim okrasom. Pr. ustja 16,4 cm, pr. dna 12,4 cm, viš. 22,6 cm, deb. stene 0,8 cm, deb. dna 1,0 cm. P. I (sl. A). Inv. št. R 11707.

51 *Lončen lonec*. Izdelan je bil na vretenu iz gline pomešane s peskom; svetlo rdeče žgan. Ustje je izvihano in ravno odrezano. Zunanja površina je slabo zgajena notranja luknjičava. Nad ramenom sta dve vodoravni žlebičasti poglobitvi, pod njima je površina razgibana z vodoravnim metličastim okrasom, ki se konča nekoliko nad dnom lonca. Pr. ustja 17,0 cm, pr. dna 12,0 cm, viš. 24,0 cm, deb. stene 0,8 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11708.

52 *Lončena amfora*. Izdelana je bila na vretenu iz prečiščene, z zelo drobnim peskom pomešane gline; sivo žgana. Površina je zgajena, a hrapava. Z obroblijem okrepljeno ustje prehaja v valjast vrat, le-ta pa preko blagega ramena v valjasto ostenje amfore, ki se zaključuje v ravno odrezanem koničastem dnu. Pr. ustja 6,8 cm, viš. 44,8 cm, deb. stene 0,8 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11709.

53 *Del amfore*. Izdelana je bila na vretenu iz prečiščene, z zelo drobnim peskom pomešane gline; rumeno sivo žgana. Ohranjeno je rame in del telesa amfore. Pr. 10,2 cm, ohranjena viš. 17,8 cm. P. I. Inv. št. R 11710.

54 *Lončena amfora*. Izdelana je bila na vretenu iz prečiščene, z zelo drobnim peskom pomešane gline; sivo žgana. Površina je zgajena, a hrapava. Vrat blago prehaja v valjasto telo, ki se zaključuje v ravno odrezanem koničastem dnu. Pr. amfore 11,0 cm, ohranjena viš. 41,0 cm, deb. stene 0,8 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11711.

55 *Del ustja in ostenja lončenega lonca*. Izdelan je bil na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba zunanja površina je sivo rjava, deloma drugotno ožgana, notranja je zgajena, sivo rjava. Rob ustja je razgiban z gubo. Prehod ustja v rame lonca je poudarjen. Na ramenu sta dve vodoravni žlebičasti poglobitvi. Pr. ustja 16,0 cm, ohranjena viš. 6,1 cm, deb. stene 0,9 cm. P. II. Inv. št. R 11712.

56 *Odlomek ustja lončenega lonca*. Izdelan je bil na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Površina je rjava, zgajena, notranja luknjičava. Ovalen rob izvihane ustja je odebeljen. Na ramenu sta dve vodoravni žlebičasti poglobitvi. Pr. ustja 16,0 cm, vel. odlomka $4,6 \times 3,8$ cm, deb. stene 0,5 cm. P. II. Inv. št. R 11713.

57 *Odlomek ustja lončene skleda*. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba površina je svetlo rjava. Ustje se proti robu stopničasto zožuje. Pr. ustja 15,5 cm, vel. odlomka $4,2 \times 3,3$ cm, deb. stene 0,8 cm. P. II. Inv. št. R 11714.

58 *Odlomek ustja lončene skleda*. Glina je pomešana z drobozrnatim peskom. Zgajena površina je črna. Uvihano ustje je odebeljeno. Pr. ustja 20,0 cm, vel. odlomka $4,4 \times 2,4$ cm, deb. stene 0,5 cm. P. II. Inv. št. R 11715.

59 *Lončen pokrov*. Izdelan je bil prostoročno. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba površina je svetlo rjava, prelom temno rjav. Polna pokrovnna plošča se dviguje v čepast roč. Pr. 10,8 cm, viš. 3,6 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11716.

60 *Lončen pokrov*. Izdelan je bil na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom, črno žgana. Ravno odrezan obod prehaja preko dveh plitvih stopnic v širok in raven vrh. Pr. 14,0 cm, viš. 5,5 cm. P. III (sl. A). Inv. št. R 11717.

61 *Odlomek ustja lončene skodelice*, ki je bila izdelana na vretenu iz prečiščene gline, pomešane z zelo drobnim peskom; opečnato rdeče žgana. Površina je hrapava. Obrobje ustja je poudarjeno, rob je okrašen z dvema vrstama trikotnih odtisov in vrsto pik. Pr. ustja 11,1 cm, vel. odlomka $4,4 \times 2,0$ cm, deb. stene 0,6 cm. P. III. Inv. št. R 11718.

- 62 Kamnito gladilo (?). Izdelano je bilo iz sljudnega peščenjaka. Ožgano. Na treh mestih ozkih stranic so zajede, ki izgledajo umetno pripravljene za prijem kamna s prsti. Površina, razen stopničaste stranice, ni zglajena. Vel. $6,5 \times 4,7 \times 1,4$ cm. P. III. Inv. št. R 11719.
- 63 Odlomek lončene skleda, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Površina je svetlo rjava, zunanja zglajena, notranja groba. Izvihano ustje je ravno odrezano. Pr. ustja 13,0 cm, ohranjena viš. 4,3 cm. P. II. Inv. št. R 11720.
- 64 Del lončene skleda, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Površina je groba, zunanja sivo rjava, notranja temno rjava. Ustje je izvihano. Obodni lok ostenja lomijo trije zabrisani vodoravni robovi. Pr. ustja 14,0 cm, pr. dna 9,0 cm, viš. 8,1 cm, deb. stene 0,9 cm. P. II. (sl. A). Inv. št. R 11721.
- 65 Odlomek ustja in ostenja lončene skleda. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Groba površina je sivo črna. Izvihano ustje je ravno odrezano. Pr. ustja 15,0 cm, vel. odlomka $6,6 \times 4,5$ cm, deb. stene 0,5 cm. P. II. Inv. št. R 11722.
- 66 Lončena skleda. Izdelana je bila na vretenu. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Groba površina je sivo rjava, prelom siv. Izvihano ustje je ravno odrezano, obrobje dna poudarjeno. Pr. ustja 15,1 cm, pr. dna 7,9 cm, viš. 6,8 cm, deb. stene 0,5 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11723.
- 67 Del lončene skleda, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Površina je rdeče rjava, zunanja groba, notranja zglajena, a luknjičava. Izvihano ustje je vbočeno odrezano. Pr. ustja 20,3 cm, ohranjena viš. 10,9 cm, deb. stene do 1,3 cm. P. II. Inv. št. R 11724.
- 68 Odlomek ustja lončene posode. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Rjavo rdeča površina je zglajena. Izvihano ustje je vbočeno odrezano. Pr. ustja 19,9 cm, vel. odlomka $5,4 \times 3,8$ cm, deb. stene 0,6 cm. P. II. Inv. št. R 11725.
- 69 Odlomek ustja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Groba zunanja površina je sivo rjava, zglajena notranja je črna rjava. Izvihano ustje je vbočeno odrezano. Na vratu so tri zabrisane vodoravne črte. Pr. ustja 19,0 cm, ohranjena viš. 3,9 cm, deb. stene 0,8 cm. P. II. Inv. št. R 11726.
- 70 Odlomek ustja lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Hrapava površina je zunaj siva, znotraj sivo rjava. Izvihano ustje je ravno odrezano. Pr. ustja 16,0 cm, vel. odlomka $5,9 \times 4,0$ cm, deb. stene 0,7 cm. P. II. Inv. št. R 11727.
- 71 Odlomek ustja lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Slabo zglajena površina je zunaj sivo črna, znotraj sivo rjava, prelom je siv. Ustje je izvihano, rob odebeljen in ravno odrezan. Pr. ustja 16,0 cm, vel. odlomka $4,9 \times 3,1$ cm, deb. stene 0,7 cm. P.: na zunanji strani zahodnega zidu. Inv. št. R 11728.
- 72 Odlomek ustja lončene posode. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Zglajena površina je sivo črna, prelom siv. Ustje je izvihano, rob odebeljen in ovalen. Pr. ustja 13,0 cm, vel. odlomka $3,8 \times 1,7$ cm, deb. 0,75 cm. P.: na zunanji strani zahodnega zidu. Inv. št. R 11729.
- 73 Odlomek ustja in ostenja lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Površina je zglajena, zunanja je svetlo rjava, notranja sivo črna. Izvihano ustje je ravno odrezano. Vrat je podaljšan. Pr. ustja 14,0 cm, vel. odlomka $5,3 \times 4,9$ cm, deb. stene 0,7 cm. P. II. Inv. št. R 11730.
- 74 Odlomek lončenega vrča, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Slabo zglajena površina je črna rjava. Ustje je izvihano, stanjšano, rob ovalen. Iz ustja izhaja ročaj, ki ni ohranjen. Pr. ustja 13,1 cm, ohranjena viš. 5,8 cm, deb. stene 0,55 cm. P. III. Inv. št. R 11731.
- 75 Lončena skleda. Izdelana je bila na vretenu iz gline, pomešane z drobnozrnatim peskom. Slabo zglajena površina je sivo rjava. Izvihano ustje je stanjšano, rob ovalen. Na obodu sta dve vodoravni žlebičasti poglobitvi. Dno je vbočeno, obrobje dna poudarjeno. Pr. ustja 21,6 cm, pr. dna 12,9 cm, viš. 7,5 cm, deb. stene 0,8 cm. P. I (sl. A). Inv. št. R 11732.
- 76 Odlomek ustja in ostenja lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Z vodoravnimi poglobitvami razbrazdana površina je sivo črna. Izvihano ustje je stanjšano, rob stopničasto odrezan. Pr. ustja 14,0 cm, vel. odlomka $8,1 \times 5,4$ cm, deb. stene 0,8 cm. P. II. Inv. št. R 11733.
- 77 Odlomek ustja in ostenja lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Slabo zglajena površina je svetlo rjava. Izvihano ustje je

stanjšano in ravno odrezano. Na vratu je vodoravno vrezana črta. Pr. ustja 14,0 cm vel. odlomka $5,5 \times 4,9$ cm, deb. stene 0,7 cm. P. II. Inv. št. R 11734.

78 Odlomek ustja in ostenja lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Groba površina je sivo črna. Izvihano ustje je stanjšano, vbočeno odrezano. Pr. ustja 13,4 cm, vel. odlomka $8,2 \times 4,6$ cm, deb. stene 0,8 cm. P. II. Inv. št. R 11735.

79 Odlomek ustja in ostenja lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Groba površina je svetlo rjava. Izvihano ustje je stanjšano, vbočeno odrezano. Pr. ustja 15,8 cm, ohranjena viš. 8,0 cm, deb. stene 0,8 cm. P. II. Inv. št. R 11736.

80 Del lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Groba površina je svetlo rjava in krušljiva. Izvihano ustje ima ovalen rob. Obod je rebrasto razčlenjen z vodoravnimi žlebičastimi poglobitvami. Pr. ustja 14,4 cm, ohranjena viš. 8,7 cm, deb. stene 0,6 cm. P. II. Inv. št. R 11737.

81 Odlomek ustja in vratu lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Zglajena površina je svetlo rjava, notranja luknjičava, prelom je opečnato rdeč. Izvihano ustje prehaja v podaljšan vrat. Pr. ustja 12,0 cm, ohranjena viš. 7,7 cm, deb. stene 1,2 cm. P. I. Inv. št. R 11738.

82 Lončena skodelica. Izdelana je bila na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Zglajena površina je sivo črna, notranja luknjičava. Ustje je izvihano. Dno je blago vbočeno. Iz ustja izhajajoč trakast ročaj ni ohranjen. Pr. ustja 8,1 cm, pr. dna 7,0 cm, viš. 9,0 cm, prerez ročaja pri ustju $2,6 \times 0,9$ cm, deb. stene 0,8 cm. P. III. Inv. št. R 11739.

83 Odlomek ustja in ostenja lončenega lonca. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Groba in valovita površina je svetlo rdeče rjava. Izvihano ustje je ravno odrezano. Na ramenu lonca je več vodoravnih žlebičastih raz, ki so nastale pri glajenju. Pr. ustja 12,0 cm, ohranjena viš. 6,3 cm, deb. stene 0,6 cm. P. II. Inv. št. R 11740.

84 Odlomek ustja in ostenja lončenega lonca, ki je bil izdelan na počasi se vrtečem vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom, sivo do rjavo žgana. Izvihano ustje je zglajeno in dobro oblikovano, stena je gubasta. Na zunanji površini so neenakomerni vodoravni žlebiči. Notranja površina je prostoročno zglajena. Pr. ustja 12,5 cm, ohranjena viš. 6,8 cm, deb. stene 0,8 cm. P. III (sl. A). Inv. št. R 11741.

85 Del lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Površina je svetlo rjava. Izvihano ustje je ravno odrezano in preko poudarjenega vratu prehaja v kroglasto telo lonca. Zgornja polovica ostenja je okrašena z vodoravnim metličastim ornamentom. Pr. ustja 13,2 cm, ohranjena viš. 14,5 cm, deb. stene 0,7 cm. P. I (sl. A). Inv. št. R 11742.

86 Spodnji del lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Površina je svetlo rjava, zunanja je grobo zglajena in gubasta, notranja luknjičava. Na zunanji površini so vidne žlebičaste poglobitve. Dno je rahlo vbočeno, obrobje dna poudarjeno. Pr. dna 9,1 cm, ohranjena viš. 7,3 cm, deb. stene do 1,0 cm. P. II. Inv. št. R 11743.

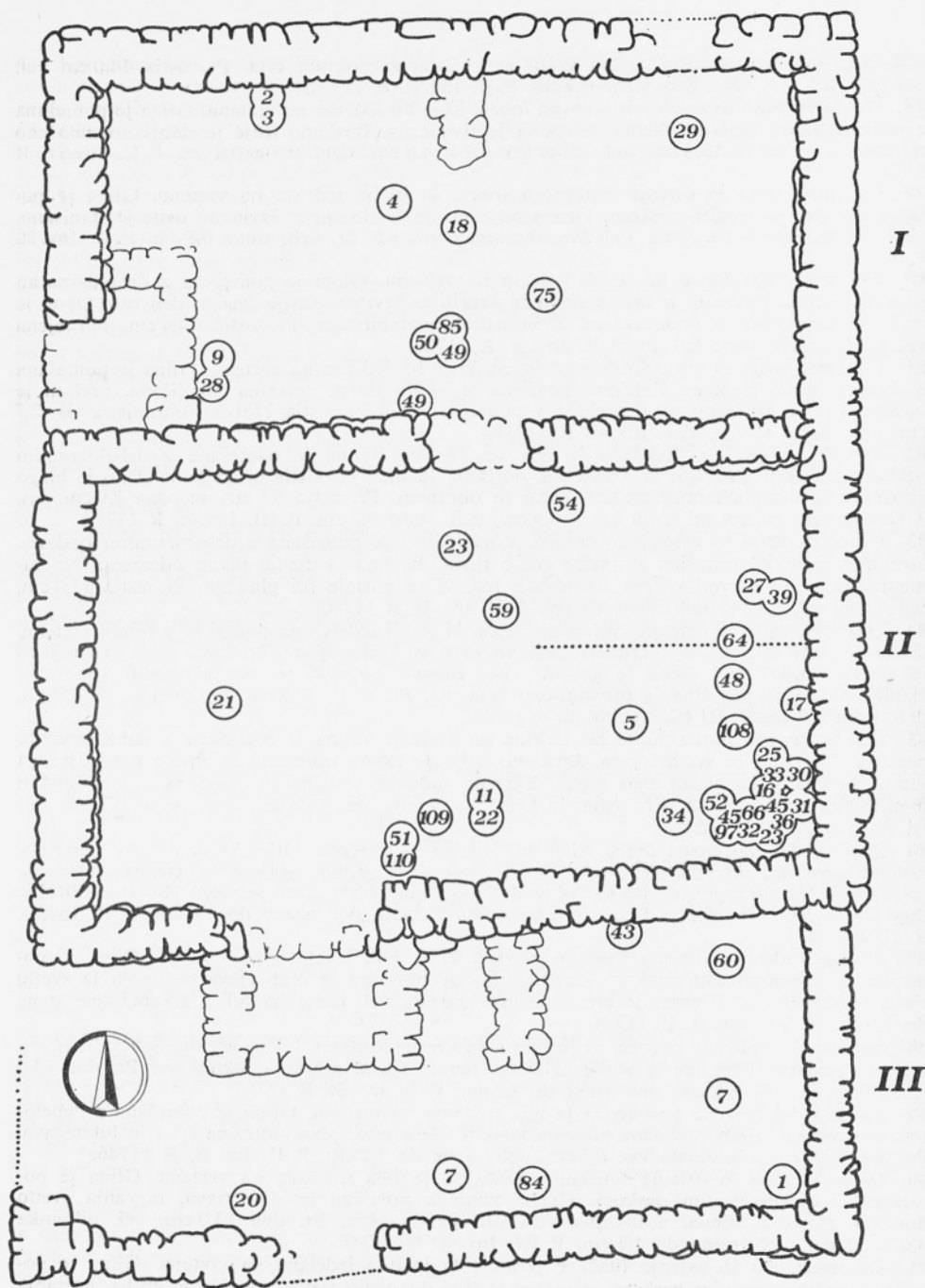
87 Odlomek dna in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Groba zunanja površina je črna rjava, notranja je svetlo rjava in luknjičava. Prelom je črn. Pr. dna 13,0 cm, vel. odlomka $6,1 \times 5,9$ cm, deb. stene do 1,0 cm. P. III. Inv. št. R 11744.

88 Spodnji del lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z drobno-zrnatim peskom. Površina je slabo zglajena, temno rjava, notranja luknjičava. Pr. dna 13,0 cm, ohranjena viš. 6,2 cm, deb. stene do 1,3 cm. P. II. Inv. št. R 11745.

89 Spodnji del lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Groba zglajena zunanja površina je svetlo rjava, notranja črna in luknjičava. Pr. dna 13,0 cm, ohranjena viš. 6,3 cm, deb. stene do 1,2 cm. P. II. Inv. št. R 11746.

90 Odlomek dna in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Groba zunanja površina je sivo rjava, notranja svetlo do črna rjava, zglajena, a luknjičava. Profil je sivo črn. Pr. dna 13,0 cm, vel. odlomka $6,0 \times 5,3$ cm, deb. stene do 1,1 cm. P. III. Inv. št. R 11747.

91 Odlomek dna in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Površina je sivo do svetlo rjava; zunanja je groba, notranja zglajena, a luknjičava. Prelom je črn. Dno je vbočeno. Pr. dna 12,8 cm, ohranjena viš. 6,1 cm, deb. stene 0,8 cm. P. II. Inv. št. R 11748.

A Mesto drobnih najdb ob odkritju v hiši A na Ajdovskem gradu. — Fundstelle kleinerer Fundstücke im Hause A auf Ajdovski gradec

92 Odlomek dna lončene posode. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Zglajena površina je sivo črna. Pr. dna 11,0 cm, vel. odlomka $4,1 \times 1,9$ cm, deb. 1,3 cm. P. III. Inv. št. R 11749.

93 Odlomek dna lončene posode. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Zglajena površina je sivo črna. Pr. dna 12,0 cm, vel. odlomka $5,5 \times 3,6$ cm, deb. 0,9 cm. P. II. Inv. št. R 11750.

94 Odlomka dna in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Površina je slabo zglajena; zunanja je sivo črna, notranja rumeno rjava in luknjičava. Prelom je siv. Pr. dna 9,0 cm, vel. odlomka $6,3 \times 6,2$ cm in $5,0 \times 3,0$ cm, deb. stene 1,0 cm. P. I. Inv. št. R 11751.

95 Odlomek dna in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Površina je groba, svetlo rjava in siva. Na prehodu ostenja v dno je vodoravna žlebičasta poglobitev. Pr. dna 12,0 cm, vel. odlomka $5,4 \times 3,2$ cm, deb. stene 1,0 cm. P. II. Inv. št. R 11752.

96 Odlomek dna in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba površina je sivo črna. Pr. dna 11,0 cm, vel. odlomka $6,9 \times 4,7$ cm, deb. stene 0,8 cm. Inv. št. R 11753.

97 Odlomek dna in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba površina je sivo rjava. Pr. dna 8,2 cm, vel. odlomka $5,7 \times 4,1$ cm, deb. stene 0,8 cm. P. II. Inv. št. R 11754.

98 Odlomek dna in ostenja posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z drobnazrnatim peskom. Groba površina je temno rjava. Pr. dna 9,5 cm, ohranjena viš. 5,1 cm, deb. stene 0,7 cm. P. II. Inv. št. R 11755.

99 Odlomek ustja in ostenja lončene sklede, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Vodoravno razbrazdana zunanja površina je sivo do črno rjava, notranja je zglajena — in kot prelom — svetlo rjava. Ustje je ravno odrezano, notranji rob je poudarjen. Pr. ustja 28,0 cm, vel. odlomka $4,1 \times 4,0$ cm, deb. 1,1 cm. P.: ob vzhodnem zidu zunaj hiše. Inv. št. R 11762.

100 Odlomek ustja in ostenja lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z drobnazrnatim peskom. Temno rjava zunanja površina je na ramenu lonca razbrazdana z neenakomernimi vodoravnimi poglobitvami. Siva notranja površina je površno zglajena. Prelom je sivo črn. Izvihano ustje je stanjšano, rob stopničasto odrezan. Pr. ustja 16,2 cm, vel. odlomka $8,4 \times 6,5$ cm, deb. stene 1,0 cm. P.: ob vzhodnem zidu zunaj hiše. Inv. št. R 11763.

101 Odlomka ustja in ostenja lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z drobnazrnatim peskom. Črna površina je zglajena. Prelom je siv. Stena je nagubana v vodoravnih pasovih. Usločeno ustje je izvihano, rob ovalen. Pr. ustja 18,0 cm, vel. odlomka $12,3 \times 6,3$ cm n $5,4 \times 5,2$ cm, deb. stene 0,7 cm. P.: ob vzhodnem zidu zunaj hiše. Inv. št. R 11764.

102 Odlomek ustja lončene posode, izdelane na vretenu. Glina je pomešana z drobnazrnatim peskom. Črna površina je zglajena. Prelom je svetlo rdeč. Ustje je rahlo izvihano. Pr. ustja 12,3 cm, vel. odlomka $3,1 \times 2,4$ cm, deb. stene 0,6 cm. P.: ob vzhodnem zidu zunaj hiše. Inv. št. R 11765.

103 Odlomek ustja lončene sklede, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z drobnazrnatim peskom. Črna površina je zglajena (zunanja poškodovana). Prelom je svetlo rdeč. Ustje je rahlo izvihano. Pr. ustja 15,6 cm, vel. odlomka $3,1 \times 2,1$ cm, deb. stene 0,6 cm. P.: ob vzhodnem zidu zunaj hiše. Inv. št. R 11776.

104 Odlomek ustja in ostenja lončene sklede, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z drobnazrnatim peskom. Površina in prelom sta svetlo rjava. Rob ustja je ovalen. Pr. ustja 18,3 cm, vel. odlomka $3,9 \times 3,1$ cm, deb. stene 0,4 cm. P.: ob vzhodnem zidu zunaj hiše. Inv. št. R 1177.

105 Odlomek dna in ostenja lončene posode. Glina je pomešana z drobnazrnatim peskom. Površina je črna, na zunanji so tik nad dnom kratke brazde; notranja površina je luknjičava. Prelom je črn. Stena je gubasta. Pr. dna 9,0 cm, vel. odlomka $5,1 \times 3,4$ cm, deb. stene do 0,7 cm. P.: ob vzhodnem zidu zunaj hiše. Inv. št. R 11768.

106 Odlomek dna in ostenja lončene posode. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Površina in prelom sta črna. Stena je gubasta. Pr. dna 14,0 cm, vel. odlomka $5,2 \times 3,4$ cm, deb. stene do 0,6 cm. P.: ob vzhodnem zidu zunaj hiše. Inv. št. R 11769.

107 Odlomek dna in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelo zrnatim peskom. Površina je sivo rjava, zunanja je razbrazdana z vodoravnimi neenakomernimi poglobitvami, notranja pa slabo zglačena, luknjičava, s poudarjenim robom nad dnom. Prelom je sivo rjav. Pr. dna 14,0 cm, vel. odlomka $9,2 \times 5,5$ cm, deb. stene do 0,8 cm. P.: vzhodnem zidu zunaj hiše. Inv. št. R 11770.

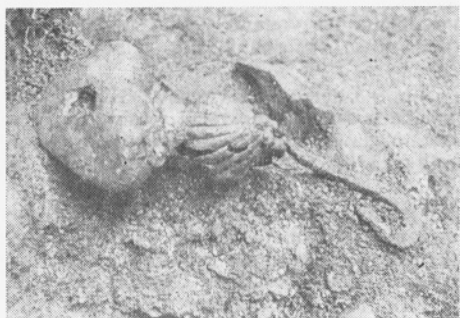
108 Kamnit možnar. Izklesan je iz marmorja. Možnar — *mortarium* — je polkrožne oblike, s tremi ohranjenimi polnimi ročaji. Zunanja površina je grobo klesana, na robu okrašena z vencem poševnih brazd, notranja površina je zglačena. Pr. 42,0 cm, viš. 26,0 cm, deb. stene 8,4 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11756.

109 Odlomki kamnite žrmlje, ki je bila izklesana iz kremenovega konglomerata. Odlomki so bili najdeni na dveh mestih. Pr. 40,4 cm, viš. 11,0 cm. P. II (sl. A). Inv. št. R 11757.

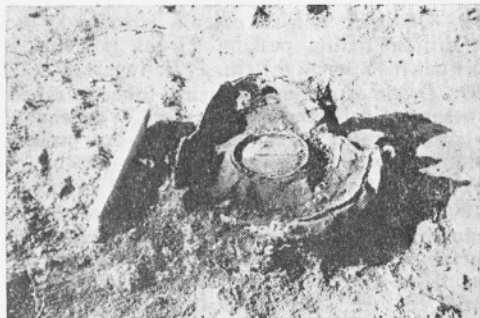
110 Bronast *novec*. Gordianus III. S. Rim. RIC? (240—244). P. II (sl. A). Inv. št. R 11758.

Interpretacija. Drobne najdbe so kovinske (a), lončene (b), steklene (c), kamnite (d) in lupini dveh školjk (e).

a) Uporabljena kovina je srebro (28, 30), bron in baker (3, 4, 27, 29, 31—34, 110), železo (1, 2, 5—18, 31) ter svinec in cin (4).

1

2

B Vranje pri Sevnici. 1 utež s kavljem (2, 3) ob odkritju, 2 bakrena posoda (4) ob odkritju na Ajdovskem gradcu. — *Vranje bei Sevnica. 1 Gewicht mit Hacken (2, 3) in situ, 2 Bronzegefäß (4) in situ; alles auf Ajdovski gradec*

Bronasto utež (3) časovno opredeljuje dinjasta pričeska, ki se je uveljavila v 3. stoletju: sprva so bili lasje speljani k tilniku, v drugi polovici stoletja pa speti v čopu na temenu. Helena, mati Konstantina Velikega, je uvedla dosledno valovito nadčelno pričesko, prečo na tilniku in diadem, lasje Dioklecianove hčerke Galerije Valerije pa so počesani v dinjasto pričesko. Kasneje postane modno pričeske krasiti s čelnim pokrivalom in z diademom, pojavljajo pa se tudi enostavnejše, z valovito nad čelom počesanimi lasmi in z gostimi prameni na zatilju. Ker je na poprsju z Ajdovskega gradca oblikovana dinjasta pričeska s čelnim pokrivalom, je utemeljena datacija uteži na prehod iz 3. v 4. stoletje (pojav mlajših oblik govori v prid 4. stoletju), vendar pa je bila (tehtnica) v uporabi dolgo časa, ker je odprtina v ušescu za obešanje uteži pokončno ovalna in zglačena — obrabljena. Tipološko sodi obravnavani primerek z železnim dvojnim kavljem (2) med uteži hitrih tehtnic; na Ajdovskem gradcu so bile doslej že odkrite tri takšne tehtnice. Glede mere uteži je verjetno, da je napolnjena s svincem, ki je v požaru iztekel, tehtal okrog 5 liber. Polmesečasti obesek na vratu

pooseblja bronasto utež kot upodobitev boginje Lune, ki ji gre prilastek skrajne pravičnosti. Že z zunanjim videzom je bila simbolično zagotovljena pravilna mera uteži in zajamčena poštenost tehtanja. To vrednost še stopnjuje mesto najdbe: na osnovi pisanih virov je bilo ugotovljeno, da je bila v 5. in 6. stoletju navada, da so preverjene, z žigi in števkami označene uteži in tehtnice varovali pri cerkvah.⁶

Bronasta fibula (31) je sorodna okroglim fibulam, z izrastki na obodu in dvignjenim diskom v sredini, imenovanim tudi zvončaste fibule ali okrogle fibule v obliki umba (ščitne grbe), ki so poznane npr. v Panoniji (Sisak, Szöny: po letu 200).⁷ Ustrezno, čeprav geografsko oddaljeno sorodstvo pa ima med t. i. tutulus fibulami, datiranimi v 3. in 4. stoletje, v inačici Hassleben.⁸ Vsi omenjeni primerki pa so mlajši od fibule iz Sulza ob Nekarju; ker je ta fibula neposredna primerjava fibuli z Ajdovskega gradca, ji odmerja tudi isti čas nastanka — najkasneje v drugi polovici 2. stoletja.⁹

Utež (3) in fibula (31) določata skupaj s kovancem (110) Gordiana III (238—244) kovinskim najdbam iz hiše A spodnjo kronološko mejo. Časovno razširitev pa narokuje bakrena skleda (4), če ni interpretirana le kot poznoantični lokalni izdelek, ampak tudi kot možni odmev v poznem 5. in v 6. stoletju, razširjenih merovinških bronastih kotlic z iztolčenim bisernim nizom na obrobju ustja¹⁰ (v Sloveniji: Polhograjska gora¹¹; v Panoniji: Várpalota¹²), ali celo kot domač posnetek iz tolčene pločevine koptskega vlitga bronastega posodja, ki se je kot uvozno blago začelo širiti v drugi polovici 6. stoletja preko Italije in alpskih prelazov proti severu, na bajuvarsko, alamansko, frankovsko ozemlje in še naprej.¹³ Ne glede na čas nastanka je bila posoda iz hiše A po mestu odkritja (sl. B: 2 — na hodni površini) in po ohranjenosti v drugi polovici 6. stoletja — še — v uporabi. Ker so bile s posodo najdene tudi ataše, ne pa — kot običajno — kovinska ročaja, je bila posoda lahko obešena, po ostankih svinca, ki je krepil nosilnost posode, a jo je hkrati tudi obtežil, domnevno kot pladenj pri hitri tehtnici z bronasto utežjo v podobi Lune (3).

V prikazanem časovnem okviru so razumljive tudi ostale kovinske najdbe iz hiše A: srebrn okov nožnice (30),¹⁴ srebrna igla (28), ki so jo lahko uporabljali kot pisalo, bronasta šivanka (27),¹⁵ bronast ovalni okov (33) je oklepaj ročaj (noža); spoznavni železni predmeti, razen nožev (12, 17), sodijo k opremi stavbe, npr. klina (10, 11) in prečka (1), ki je lahko služila kot zapah na vhodnih vratih.

Železno rezilo (18) je analogno primerku iz rimske vile v Nemesvámos-Balácapusztu ob Blatnem jezeru; »srpasta rezilna priprava« je bila najdena z železnim orodjem in ključu v ogrevalnem jašku pod mozaičnimi tlemi v osrednji stavbi s peristilom. Predmeti so bili tja skriti verjetno med začetkom 3. stoletja, ko je bil položen mozaik, in obdobjem preseljevanja ljudstev, ko so bili posamezni prostori vile še uporabni za vsaj začasno bivanje.¹⁶ Skrita orodja odražajo — poleg gradbene dejavnosti (zidarska žlica, šestilo, spojka) — kmetijske panoge na posestvu: poljedelstvo (lemeži, kopuljica), vinogradništvo (kramp, vinjak) in živinorejo (strižnice), teže pa je ugotoviti, za kaj so uporabljali železno srpasto rezilo. Delovanje tega orodja dopolnjuje primerek z Ajdovskega gradca (18), ki ima skozi zanko na ravnem koncu vdet železen obroček. Z njim je bilo rezilo pritrjeno na (leseno) ogrodje tako, da je bilo gibljivo v navpični smeri; rezilo je pri ročaju upognjeno, da je lahko zajelo in ob robu plošče prerezalo šop (trave, slame ipd.), ki se je umikal pred pritiskom ravnega dela rezila. Takšno orodje je med proizvodnjalnimi sredstvi iz Nemesvámos-Balácapuszte pričakovano, v hiši A pa ni arheoloških najdb, ki bi govorile o kmetijski dejavnosti. Izrazita so le orodja za domačo ali hišno delavnost (brusi, vretenca, žrmlja), torej za oskrbovanje prebivalcev in doma. Prav za potrebe hiše pa bi bilo to orodje lahko — če ga po današnjih

primerjavah opredelimo kot slamoreznico — posebno važno. Ker v ruševinah hiše A niso bili odkriti sledovi opečnate kritine, je možno, da je bila streha lesena (skodle) ali pa slamnata. Za slednjo bi govorilo predvsem rezilo slamoreznice.

b) Lončenina iz hiše A se deli po kakovosti na boljšo ali uvoženo (19, 20, 48, 49, 52—54; 61) in na slabšo ali domačo (21, 22, 25, 26, 50, 51, 55—60, 63—107).

Med boljšo keramiko je po manjših odlomkih ugotovljenih nekaj posod, ki po obliki in izdelavi sodijo še v poznoantično obdobje, v 3. in 4. stoletje, kot krožnik (19),¹⁷ skodelica (61) in čaša (20),¹⁸ ki ima glede na lošč primerjave tudi na grobišču pod naselbino na Ajdovskem gradu.¹⁹ Importirane so tudi zgodnjebizantinske male amfore (52—54), odkrite tudi v hiši B (159) in pri točki 25 v naselbini²⁰ in na Rifniku pri Šentjurju.²¹

Zgornjo časovno mejo pa lončenini (in drobnim najdbam nasploh) z Ajdovskega gradca razločno začetujeta posodi s pečatnim okrasom (48, 49): druga polovica 6. stoletja.²² Mošnjasta steklenica (48) je rekonstruirana v celoti, druga posoda (49) pa ne povsem. Po ročaju je opredeljena kot ročka, ki je verjetno — po analogijah iz Kápolnásnyéka, Testone in Carpiánella²³ — imela tudi tulec za (iz)točenje tekočine. Čvrsto stojišče pri kroglasti ročki nadomešča odebeljeno dno, tako da se je posoda, tudi če se je zazibala, zaradi poudarjenega težišča na dnu, vedno znova vrnila v osnovni položaj. Ker je bila napolnjena posoda pretežka za ročaj, ki bi se lahko (ali se celo je) odtrgal, je bilo kroglasto ostenje pripravno za pretakanje tekočine. Na robu police je bilo ročko zlahka nagniti in iztočiti pijačo v niže postavljeno posodo. Pečatni okras na posodah je bogat: prevladujejo mrežasti rombi in pravokotniki, pojavljajo pa se tudi križi in globoko vtisnjeni rombi. Primerjav za obravnavani pivski pribor ne manjka na panonskem ozemlju²⁴ in ne v Italiji,²⁵ na vmesnem slovenskem ozemlju pa je ta vrsta lončenine dokumentirana na najdiščih Rifnik (v grobu 86 in v stanovanjski stavbi),²⁶ Kranj—Lajh²⁷ in Vratolom na Gorjancih.²⁸ Lončena steklenica in ročka iz hiše A sta langobardski izdelek, ki je lahko dosegel naselbino po trgovski ali pa po politični poti, ko je leta 548 Justinijan prepustil Langobardom πόλις Νωρικόν ter τὰ ἐπὶ Παννονίας οχυρώματα. To, da so hranili posodi prav v hiši A, ki ima med posvetnimi stavbami na Ajdovskem gradu dominanten položaj, govori vsaj za ekskluzivnost te lončenine, če je že domneva o naklonjenosti lastnika do langobardske oblasti ali celo langobardski predstavnik na naselbini le smela domislica.

Domača ali hišna lončenina iz hiše A na Ajdovskem gradu se deli na posode (50, 51, 55—58, 63—107), pokrove (59, 60) in na vretenca (21, 22, 25, 26). Posode izdelane (večinoma) na lončarskem vretenu, so slabo zglačene, z debelimi stenami, na notranji strani pogosto luknjičave. Glina je močno mešana s peskom. Posode so bile neenakomerno žgane. Prevladujejo lonci (50, 51, 55, 70, 71, 73, 76—81, 83—86, 100, 101) in sklede (57, 58, 63—76, 75, 99, 103, 104), ki imajo običajno izvihano ustje, redke pa so posode z ročaji (74, 82). Krašenje posod je siromašno: metličast okras (50, 51, 85), žlebičaste vodoravne poglobitve (50, 51, 55, 56, 75, 76, 80, 86, 95, 99, 100, 107) in črte (69, 77). Največ ostankov lončenine je bilo odkritih v drugem prostoru hiše A (sl. A: II). Lončenina je bila izdelana verjetno v bližini naselbine na Ajdovskem gradu, za majhno tržišče. Pri vzporejanju je zato potrebno upoštevati njene svojskosti, ki jih še posebej izpričuje poenostavljeni pokrov (59). Izdelava in oblikovno-okrasne značilnosti obravnavane hišne keramike vodijo k lončenini poznoantičnega obdobja, v 3. in 4. stoletje,³⁰ pa tudi k izdelkom 5. in 6. stoletja.³¹ Glinasta vretenca (21, 22, 25, 26) so v časovnem okviru, ki ga narekuje datacija uvožene keramike, običajna v gro-

bovih in na naselbinskih arealih. Globoke zajede na robovih luknjic (22, 25), ki so jih vrezale niti, pa opozarjajo na dolgotrajno uporabo teh vretenc.

c) Steklene najdbe (35—42) so le drobni odlomki in sta zato spoznavni le dve vrsti čaš: kozarec (35, 36) in kupa s tankim stebлом in široko, okroglo nogo (39—41).³² Izjemen pa je okrasni kamenček (24), ki ima polkrožno jedro prevlečeno s steklovino in je podoben primerku iz (verjetno) jamskega bisera (23). Okrasna kamenčka bi bila lahko vstavljena ali v prstan ali v košarico uhana (analogno primerku iz groba 22).³³

d) Med kamnitimi predmeti (23, 45, 47, 62, 99, 108) so glede na uporabo ugotovljivi brusi (45, 47) možnar (108) in žrmlja (109). Primerjave za bruse so iz sočasnih grobov in z Ajdovskemu gradcu sorodnih naselbin.³⁴ Marmornati možnarji so poznani — poleg manjšega štiriročajnega primerka s točke 32 nedaleč od hiše A³⁵ npr. iz panonskih vil (Winden am See, Pécs-Rácváros, Tác-Fővenypuszta),³⁶ osamljen pa tudi ni pojav žrmlje.³⁷

e) Lupini (43, 44) pripadata morskim školjkam.

Hiša B

Uvod. V istem času kot hiša A je bila na zahodnem pobočju Ajdovskega gradca odkrita v razširjenem izkopu sonde 1 tudi stavba na terasi, ki je označena kot hiša B.³⁸ Hiša B je imela samo en prostor, v katerem so bile najdene drobne najdbe 111 do 159 (in neznatni kosi lončenine), ki jih hrani Narodni muzej v Ljubljani, inv. št. R 11771—11820.³⁹

Opis (številka najdbe je stalna pri opisu in risbi).

111 Bronasta *fibula* s samostrelno peresovino. Igla je odlomljena. Na loku sta dva diskasta gumba. Trikotna predrta noga ima gumbast zaključek. Čelna ploščica je obrobljena z vrezanim cikcak okrasom, noga pa z vrezano valovnico. Dolž. 7,5 cm. Inv. št. R 11771.

112 Odlomka osnovne ploščice dvovrstnega koščenega *glavnika* z redkimi in gostimi zobci. Glavnik je bil okrašen s štirimi vrezanimi polkrožnimi pasovi krožcev s piko; pasovi so izhajali od ojačevalne letvice glavnika. Letvica manjka, a njeno ležišče izstopa iz osnovne ploščice. Odlomka sta ožgana. Vel. 2,8 × 2,7 cm in 2,6 × 2,1 cm, deb. 0,3 cm. Inv. št. R 11772.

113 Odlomek osnovne ploščice dvovrstnega koščenega *glavnika* z redkimi in gostimi zobci, ki so delno ohranjeni. Na prelomu je luknjica za pričvrstitev ojačevalne letvice z železno zakovico. Odlomek je ožgan. Vel. 1,8 × 1,6 cm, deb. 0,25 cm. Inv. št. R 11773.

114 Odlomka ojačevalne letvice koščenega *glavnika*. Na enem robu sta okrašena z vrezi. Vidne so tri luknjice za železne zakovice. Pravokoten zaključek letvice je zaobljeno prirezan. Odlomka sta ožgana. Dolž. 2,7 cm in 2,1 cm, šir. 0,9 cm, deb. 0,4 cm. Inv. št. R 11774.

115 Odlomek ojačevalne letvice koščenega *glavnika*. Na robu je bila letvica okrašena z vrezi. Vidni sta dve luknjici za železne zakovice. Odlomek je ožgan. Dolž. 2,4 cm, šir. 0,8 cm, deb. 0,3 cm. Inv. št. R 11775.

116 Odlomek osnovne ploščice koščenega *glavnika*. Na eni strani so vidni nastavki zobcev. Ležišči za letvici sta dvignjeni. Odlomek je ožgan. Vel. 1,5 × 1,1 cm, deb. 0,3 cm. Inv. št. R 11776.

117 Odlomek osnovne ploščice koščenega dvovrstnega *glavnika* z redkimi in gostimi zobci, ki so le nakazani. Stranski rob je ovalno zbrusen. Ležišči sta dvignjeni. Na prelomu je luknjica za železno zakovico. Odlomek je ožgan. Vel. 2,4 × 2,2 cm, deb. 0,3 cm. Inv. št. R 11777.

118 Kos železa. Vel. 6,0 × 1,7 cm. Inv. št. R 11778.

119 Železna triroba *puščična konica* s trnom za nasaditev. Dolž. 6,1 cm, šir. 0,9 cm. Inv. št. R 11779.

- 120 *Železni sveder*. Žlička za vrtanje je na koncu odlomljena. Nasadilo je ploščato skovano. Prerez vratu je kvadraten. Dolž. 15,5 cm, šir. žličke 1,4 cm. Inv. št. R 11780.
- 121 Bronast sklenjen *obroček*. Prerez je rombičen. Pr. 2,2 cm, deb. 0,25 cm. Inv. št. R 11781.
- 122 *Železen sklenjen obroček*. Prerez je kvadraten. Pr. 3,8 cm, deb. 0,5 cm. Inv. št. R 11782.
- 123 *Železen srp*. Del rezila s konico je odlomljen. Trn za nasaditev je kvadratnega prereza. Dolž. 28,2 cm, šir. rezila 2,6 cm. Inv. št. R 11783.
- 124 Odlomki (13) bronaste pločevine. Deb. 0,05 cm. Inv. št. R 11784.
- 125 Lončeno *vretence*. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Gubasta površina je temno rjava. Konično vretence je na ožjem delu ovalno oblikovano, na širšem pa je ravno. Na robu luknjice so vrezi, ki so jih napravile niti. Pr. 3,5 cm, viš. 1,9 cm, pr. luknjice 0,8 cm. Inv. št. R 11785.
- 126 Lončeno *vretence*. Površina je zgajena, rdeče rjava, na širšem delu drugotno ožgana. Obrobe luknjice je na širšem, ovalnem delu poglobljeno. Na robu luknjice so vrezi, ki so jih napravile niti. Pr. 4,1 cm, viš. 2,3 cm pr. luknjice 1,0 cm. Inv. št. R 11786.
- 127 Odlomek ustja in ostenja lončene *sklede*, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba površina je svetlo rjava do črna (drugotno ožgana). Prelom je črn. Ustje je izvihano, rob ovalen. Na vratu sta dve vodoravni ozki poglobitvi. Pr. ustja 24,0 cm, vel. odlomka $5,6 \times 4,5$ cm, deb. stene 0,6 cm. Inv. št. R 11787.
- 128 Odlomek ustja lončene posode, izdelane prostoročno. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Zgajena površina in prelom sta opečnato rdeča. Izvihano ustje je okrašeno z visečimi, vrtanimi trikotniki. Pr. ustja 20,0 cm, vel. odlomka $5,1 \times 3,1$ cm, deb. 0,6 cm. Inv. št. R 11788.
- 129 Odlomek ustja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba površina je črna. Prelom je temno rjav. Rob izvihane ustja je ravno odrezan. Pr. 16,0 cm, vel. odlomka $3,7 \times 2,5$ cm, deb. 0,7 cm. Inv. št. R 11789.
- 130 Odlomki (3) lončenega *vrčka*, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je prečiščena, pomešana z drobnozrnatim peskom. Žgana je opečnato rdeče (do temno sivo: lise na površini). Zunanja površina je zgajena, notranja pa poudarjeno vodoravno rebrasto razčlenjena. Dno je ravno. Na vratu je viden nastavek za lij. Pr. dna 5,6 cm, deb. stene 0,9 cm. Inv. št. R 11790.
- 131 Odlomek vratu lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu iz prečiščene gline, pomešana z zelo drobnim peskom, opečnato rdeče žgana. Površina je hrapava. Prehod iz vratu v rame je zabrisano stopničast. Pr. vratu 6,6 cm, vel. odlomka $3,7 \times 1,7$ cm, deb. stene 0,5 cm. Inv. št. R 11791.
- 132 Del lončenega *trinožnika*. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Groba in gubasta površina s številnimi razami, ki so nastale pri glajenju, je svetlo rjava do črna. Prelom je črn. Rob ustja je ravno odrezan. Na spodnji strani dna je brazgotina, ker se je odtrgala noga posode. Glinasta noga je bila z valjastim strženom vstavljena v luknjico na dnu trinožnika in prilepljena na narezano površino okoli te luknjice. Pr. ustja 25,5 cm, ohranjena viš. 3,8 cm, deb. stene 0,8 cm. Inv. št. 11792.
- 133 Odlomek ustja in ostenja lončene *sklede*, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Zgajena površina je svetlo do temno siva. Rob uvihanega ustja je ovalen. Pr. ustja 22,4 cm, vel. odlomka $7,1 \times 5,1$ cm, deb. stene 0,55 cm. Inv. št. R 11793.
- 134 Odlomek ustja lončene *sklede*. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba površina je sivo rjava. Uvihano ustje je odebeljeno in ravno odrezano. Pr. 22,0 cm, vel. odlomka $4,6 \times 3,1$ cm, deb. stene 0,6 cm. Inv. št. R 11794.
- 135 Odlomek lončenega *pokrova*. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Slabo zgajena površina je rjava. Prelom je črn. Vrh pokrova je rahlo presegajoč in raven. Na obodu je bila odprtina, ki je bila pred žganjem izrezana (rob je raven). Pr. vrha 5,4 cm, ohranjena viš. 4,0 cm, deb. stene 0,7 cm. Inv. št. R 11795.
- 136 Odlomek dna lončene posode, ki je bila izdelana prostoročno. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Površina je zgajena, zunanja opečnato rdeča, notranja črna. Prelom je črn. Pr. dna 6,3 cm, vel. odlomka $3,8 \times 2,0$ cm, deb. dna 0,6 cm. Inv. št. R 11796.

- 137 Odlomek ustja in ostenja lončene *sklede*, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba površina je sivo rjava. Ustje je ravno odrezano. Pr. ustja 28,0 cm, vel. odlomka $7,2 \times 5,8$ cm, deb. stene 0,9 cm. Inv. št. R 11797.
- 138 Del lončenega *lonca*, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Svetlo rjava do črna lisasta zunanja površina je vodoravno razčlenjena z neenakomernimi žlebičastimi poglobitvami. Črna (do svetlo rjava) notranja površina pa je dobro zglijena, a luknjičava. V prerezu je stena lonca neenakomerno ovalna. Prelom je črn. Izvihano ustje je stopničasto odrezano. Pr. ustja 11,9 cm, ohranjena viš. 19,5 cm, deb. stene do 1,1 cm. Inv. št. R 11798.
- 139 Odlomki (9) ustja in ostenja lončenega *lonca*, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Površina je svetlo rjava, notranja deloma temno siva in luknjičasta. Prelom je svetlo rjav. Zunanja površina ima na vratu in ramenu lonca široki vodoravni žlebičasti poglobitvi, ki ločujeta pasova strnjenih poševnih brazd. Ustje je rahlo izvihano. Pr. ustja 15,3 cm, ohranjena viš. 9,1 cm, deb. stene 0,75 cm. Inv. št. R 11799.
- 140 Odlomki (4) ustja in ostenja lončenega *lonca*, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Zglijena površina in prelom sta svetlo rjava (do črna: drugotno ožgano). Zunanja površina je razbrazdana z vodoravnimi, neenakomernimi plitvimi žlebiči in poševnimi zarezami. Ustje je bilo izvihano; rob ni ohranjen. Pr. ustja 13,9 cm, ohranjena viš. 7,2 cm, deb. stene do 0,9 cm. Inv. št. R 11800.
- 141 Odlomka ustja in ostenja lončenega *lonca*, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Slabo zglijena površina in prelom sta svetlo rjava (manjši odlomek je črn, drugotno ožgan). Zunanja površina je razbrazdana z vodoravnimi, neenakomernimi plitvimi žlebiči in poševnimi zarezami. Ustje je izvihano; rob ni ohranjen. Pr. ustja 11,8 cm, ohranjena viš. 5,2 cm, deb. stene do 0,8 cm. Inv. št. R 11801.
- 142 Odlomek ustja in ostenja lončenega *lonca*, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Površina je slabo zglijena, temno siva. Na zunaji površini je vodoraven metličast okras. Prelom je rjav. Rob izvihane ustja je ovalen. Pr. ustja 13,8 cm, vel. odlomka $6,6 \times 5,1$ cm, deb. stene 0,65 cm. Inv. št. R 11802.
- 143 Odlomek ustja in ostenja lončene *sklede*, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Slabo zglijena površina in prelom sta svetlo rjava. Zunanja površina je nažlebljena z vodoravnimi ozkimi vrezi. Ustje je uvito. Vel. odlomka $3,5 \times 3,4 \times 0,9$ cm. Inv. št. R 11803.
- 144 Odlomek ustja in ostenja lončene posode. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba površina je rjava. Prelom je črn. Ustje je rahlo izvihano. Zunanja površina je nažlebljena z vodoravnimi poglobitvami in pasom navpičnih vrezov. Vel. odlomka $4,8 \times 0,75$ cm. Inv. št. R 11804.
- 145 Odlomek ustja in ostenja lončene posode. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba površina in prelom sta svetlo rjava. Ustje je rahlo izvihano. Vel. odlomka $4,6 \times 3,2 \times 0,8$ cm. Inv. št. R 11805.
- 146 Odlomek ostenja lončene posode. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Površina in prelom sta opečnato rdeča do siva. Zunanja površina je vodoravno, notranja pa navpično razbrazdana. Vel. odlomka $7,0 \times 3,1 \times 0,9$ cm. Inv. št. R 11806.
- 147 Odlomek dna in ostenja lončene posode. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba površina in prelom sta svetlo rjava. Dno prehaja na notranji strani v ostenje preko izrazite žlebičaste poglobitve. Vel. odlomka $5,7 \times 3,2 \times 0,9$ cm. Inv. št. R 11807.
- 148 Odlomek dna in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Groba površina je rjavo siva. Prelom je rjav. Na zunanji površini sta plitvi vodoravni brazdasti poglobitvi. Na prehodu dna v ostenje je na notranji strani vodoraven žlebič. Pr. dna 11,0 cm, vel. odlomka $6,3 \times 6,2$ cm, deb. stene do 1,0 cm. Inv. št. R 11808.
- 149 Odlomek dna lončene posode. Glina je pomešana z drobnozrnatim peskom. Notranja površina je stopničasto razčlenjena, luknjičava, svetlo rjava do črna, zunanja groba, rjava do črna. Prelom je črn. Pr. dna 7,0 cm, vel. odlomka $6,2 \times 6,0$ cm, deb. dna do 1,3 cm. Inv. št. R 11809.
- 150 Del dna in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Sivo rjava zunanja površina je grobo zglijena in gubasta, svetlo rjava notranja površina pa je luknjičava in vodoravno rebrasto razčlenjena. Tudi notranja površina dna je valovito razgibana z dvema istosrediščnima kolobarjema. Prelom je sivo

črn. Na obrobju dna so tri križno razporejene zajede. Dva odlomka sta drugotno ožgana. Pr. dna 13,0 cm, ohranjena viš. 9,2 cm, deb. stene do 1,2 cm. Inv. št. R 11810.

151 Del ustja in ostenja lončenega lonca. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Grobo zgajena površina je rdeče rjava. Prelom je temno rjav. Rob izvihanega ustja je ovalen. Pr. ustja 13,1 cm, ohranjena viš. 8,0 cm, deb. stene 0,8 cm. Inv. št. R 11811.

152 Del ustja in ostenja lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Slabo zgajena površina je rdeče rjava. Prelom je črn. Izvihano ustje je ravno odrezano. Pr. ustja 13,0 cm, ohranjena viš. 13,6 cm, deb. stene 0,7 cm. Inv. št. R 11812.

153 Del ustja in ostenja lončene posode. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Groba in razbrazdana površina je rjava do črna. Prelom je temno rjav. Ustje je rahlo izvihano. Vel. $8,8 \times 8,5 \times 0,8$ cm. Inv. št. R 11813.

154 Odlomek ustja in ostenja lončenega lonca. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Zgajena, a luknjičava zunanja površina je svetlo rjava, notranja je gubasta in temno siva. Prelom je svetlo rjav do temno siv. Rob izvihanega ustja je ovalen. Pr. ustja 11,2 cm, ohranjena viš. 6,7 cm, deb. stene 0,7 cm. Inv. št. R 11814.

155 Odlomki (10) dna in ostenja posode. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Površina je gubasta, groba, črna, le osrednji del dna je na zunanji strani rjav. Prelom je črn. Dno je ravno. Pr. dna 11,6 cm, ohranjena viš. 4,2 cm, deb. stene 0,7 cm. Inv. št. R 11815.

156 Odlomka dna in ostenja lončene posode. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Površina je gubasta, grobo zgajena, zunanja je svetlo do temno rjava, notranja črna. Prelom je črno rjav. Pr. dna 9,0 cm, ohranjena viš. 5,5 cm, deb. stene do 0,8 cm. Inv. št. R 11816.

157 Odlomek ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Zgajena površina je črna. Zunanja ima globoko vrezana pasova valovnic, ki ju ločuje pas vodoravnih vrezov. Okras je bil narejen s štirizobnim glavnikom. Notranja površina je vodoravno rebasto razčlenjena. Prelom je temno siv. Vel. odlomka $7,0 \times 4,7 \times 1,2$ cm. Inv. št. R 11817.

158 Lončen lonec. Izdelan je bil prostoročno. Poškodovan. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Površina je grobo zgajena, gubasta in — kot prelom — rdeče rjava do sivo črna. Na zunanji površini s številnimi sledovi glajenja je vrezana cikcak črta v različnih smereh. Izvihano ustje je vbočeno odrezano. Na spodnji strani dna je globok okrogel odtis, ki ni v središču. Loncec ni simetričen. Pr. ustja 26,0 cm, pr. dna 17,5 cm, viš. 37,8 cm, deb. stene do 1,3 cm. Inv. št. R 11818.

159 Lončena amfora. Izdelana je bila na vretenu iz prečiščene, z zelo drobnim peskom pomešane gline; sivo žgana. Površina je zgajena, a hrapava. Z obrobjenjem okrepljeno ustje prehaja v valjast vrat z dvema ročajema. Ostenje je valjasto, koničasto dno je ravno odrezano. Pr. ustja 7,6 cm, viš. 40,6 cm, deb. stene 0,8 cm. Inv. št. R 11819.

160 Bronast novc. Poškodovan v ognju. As. Druga polovica 1. stoletja. P.: SV vogal, rdeča ruševinska plast. Inv. št. R 11820.

Interpretacija. Drobne najdbe iz hiše B so kovinske (a), lončene (b) in koščene (c).

a) Uporabljena kovina je bron (111, 121, 124, 160) in železo (118—120, 122, 123).

Bronasta fibula (121) z dvema gumboma na loku in visoko nogo spada v skupino Almgren 236, med fibule h variante,⁴⁰ ki so opredeljene v prvo polovico 2. stoletja.⁴¹ Fibula izstopa iz okvira — od 5. (verjetnejša je druga polovica stoletja) do zadnjih desetletij 6. stoletja — v katerem je živela naselbina okoli družine cerkva na Ajdovskem gradu.⁴² Vendar ni osamljena; poleg odlomkov rimske lončenine ji dela družbo še kolenčasta fibula (164) iz sonde 1, s katero jo povezuje tudi vrezani cikcak okras. Kolenčasta fibula sodi v pozno 2. in v 3. stoletje.⁴³ Časovno odmaknjena od obeh, a blizu izgradnji utrjene naselbine je tretja rimska fibula z Ajdovskega gradu: na mestu α je bila skupaj z bogatimi najdbami (sl. C) odkrita T-fibula s čebulastimi zaključki (sl. D).⁴⁴ Datirana je v drugo polovico 4. stoletja, natančneje v leta 350—380.⁴⁵

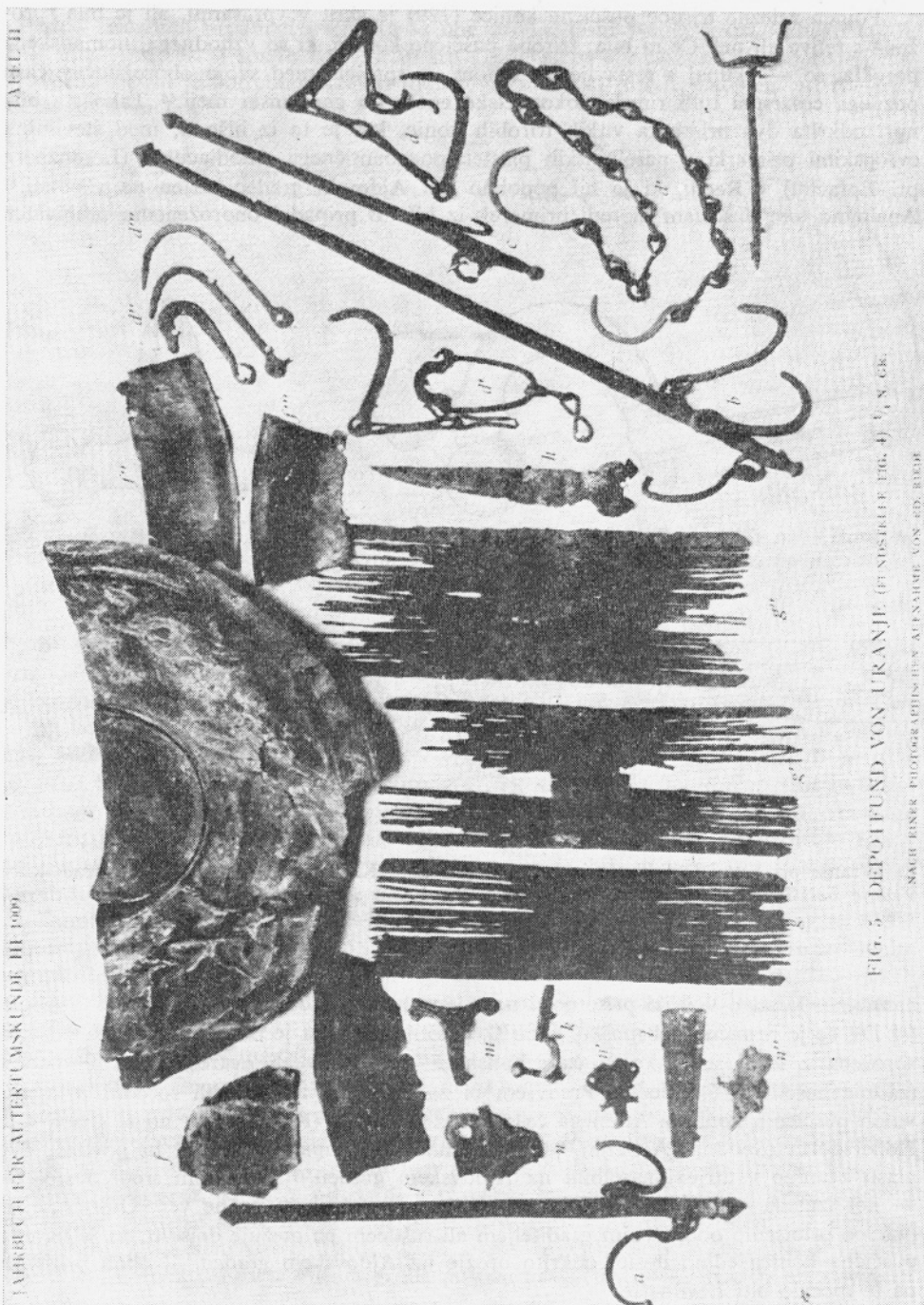
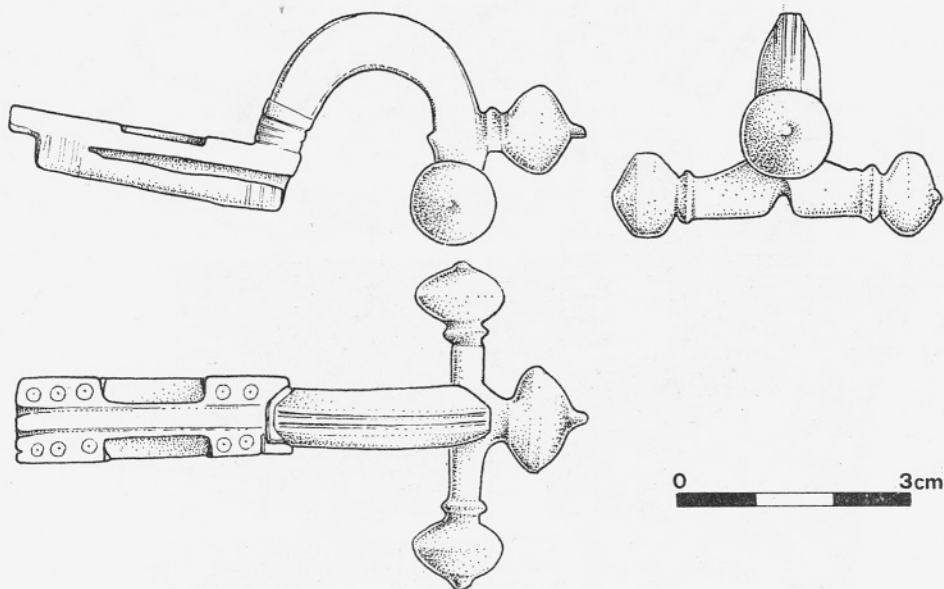

FIG. 5. DEPOTFUND VON VRANJE. (Tafel III Fig. 4) V. N. GR.

NACH EINER PHOTOGRAPHIE VON AUFNAHME VON ED. RIEDL

C Vranje pri Sevnici. Drobne najdbe iz točka α (po E. Riedlu). — Vranje bei Sevnica.
Kleinfunde vom Punkt α (nach E. Riedl)

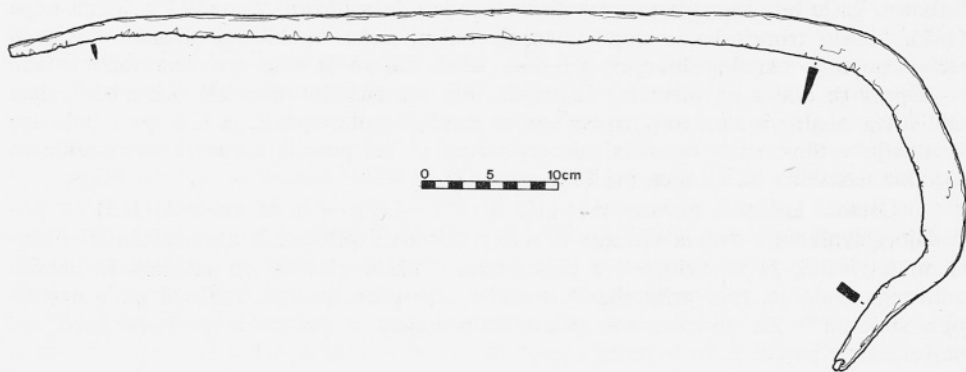
Pomen železne trirobe puščične konice (129) je skrit v vprašanju, ali je bila sprožena s tetive ali ne? Če ni bila: trirobe puščične konice, ki so vzhodnega, nomadskega porekla, so — skupaj s sestavljenim lokom — sprejele med svojo oborožitev v času poznega cesarstva tudi rimske lokostrelske enote ob germanski meji.⁴⁶ Tako sta bila npr. odkrita dva primerka vitkih trirobih konic, kot je ta iz hiše B, med številnimi evropskimi primerki v naselbinskih plasteh poznoantičnega Abodiacuma (Lorenzberg pri Epfachu) v Reciji, ki je bil podobno kot Ajdovski gradec utrjen na vzpetini.⁴⁷ Analogno tem puščicam bi tudi primerek iz hiše B pripadal oboroženemu prebivalcu

D Vranje pri Sevnici. T-fibula iz točke α (po risbi K. Zellerja) na Ajdovskem gradcu. — *Vranje bei Sevnica. T-Fibel vom Punkt α (nach der Zeichnung K. Zeller) auf Ajdovski gradec*

naselbine. Misel o vojaški prisotnosti na Ajdovskem gradcu podkrepljuje tudi T-fibula (sl. D), če je resnično del moške, častniške nošnje.⁴⁸ Če pa je bila obravnavana puščica sprožena z loka, je lahko iz časa hunskega (leta 452) ali avaroslovanskih vpadov (zadnja desetletja 6. stoletja). Predvsem bi za hunski vpad govorili sorodni primerki vitkih puščičnih konic iz Atilinega časa kot iz Borovoja (Kazahstan)⁴⁹ ali iz groba 1 iz Hoberdsdorfa (Spodnja Avstrija).⁵⁰ Tem domnevnim napadom v prid bi govorili dve plasti žganine v utrjeni naselbini na Ajdovskem gradcu.⁵¹ Po prvem sredi 5. stoletja — kot izgleda — je bila naselbina obnovljena, po drugem pa ne več. Odločitev ali puščico pripišemo oboroženim graditeljem ali rušilcem pa otežuje dejstvo, da je triroba puščična konica edino doslej odkrito orožje na Ajdovskem gradcu. V obeh primerih pa bi moralo biti številnejše.

Med železnimi predmeti izstopata še obe orodji, lesni sveder z ozko žličko (120), širšo ima primerek iz sonde 1 (173), in srp (123), ki pa sta časovno težje opredeljivi.⁵² V zvezi s srpom je potrebno omeniti tudi koso (sl. E), ki je bila izkopana pri točki 25 na Ajdovskem gradcu.⁵³

E Vranje pri Sevnici. Železna kosa iz točke 25 (po risbi M. Župančiča) na Ajdovskem gradcu. — *Vranje bei Sevnica. Eiserne Sense vom Punkt 25 (nach der Zeichnung von M. Župančič) auf Ajdovski gradec*

b) Lončenina iz hiše B se deli po kakovosti — poleg odlomkov (128, 136), ki pripadata prazgodovinski poselitvi vzpetine⁵⁴ in treh primerkov (127, 129, 130), ki jih je mogoče po lastnostih in mestu najdbe opredeliti kot srednjeveške ali še mlajše⁵⁵ — na boljšo ali uvoženo (130, 131, 157, 159) in na slabšo ali domačo (125, 126, 132, 134, 135, 137—156, 158).

Med boljšo keramiko del vratu posode (131), ki je imela cilindričen vrat in tenke stene, ter vrček (130) sodita še v poznoantično obdobje,⁵⁶ odlomek s skrbno vrezanimi valovnicami (157) pa pripada rimski hišni lončenini. Do propada naselbine je bila v uporabi zgodnjebizantinska amfora (159), zato jo je bilo mogoče sestaviti skoraj v celoti, podobno kot že tri sorodne amfore iz naselbine (50, 52, točka 25).⁶⁷

Domača ali hišna keramika iz hiše B se deli na vretenca (125, 126), pokrov (135) in posode (132, 134, 137—156, 158). Med posodami so vodilni lonci z močno izvihanim ustjem (138, 142, 151, 152, 154, 158), redkejši so z blago izvihanim ustjem (139—141), ki imajo površino razbrazdano s poševnimi žlebiči in razami. Sklede so zastopane s tremi primerki (134, 137, 143); prvi dve, z ravno odrezanim ustjem, sta bili — po odlomkih — večjih dimenzij.

Kljub temu da so bile posode večinoma izdelane na vretenu (slabo zglačene, glina je pomešana z debelo zrnatim peskom, žganje je neenakomerno), pa veliki lonec (158), visok skoraj 40 cm, opozarja na slabe tehnične zmogljivosti domače lončarske delavnice. Lonec je bil sicer pri izdelavi postavljen na ploščo, iz katere je na sredini izstopala navpična lesena os, ki se je odtisnila v glinasto dno, a je bil narejen prostoročno z gnetenjem. Zato so stene neenakomerno debele, gubaste, krivulja ostenja je valovita, lonec sam pa nesimetričen. Tudi cikcak okras je nespretno in neurejeno zarisano. Zaradi svoje velikosti pa je bila ta groba posoda dragocena, predvsem za shranjevanje živil.

Na robu dna druge velike posode (150) — verjetno je bil tudi lonec — so bile štiri (ker je lonec poškodovan, so vidne samo tri) križno razporejene zareze. Vanje so se ujele in učvrstile vrvice ali šibe, s katerimi je bila posoda opletena in zato priročna za prenašanje in obešanje.

Med domačo lončenino je bila odkrita tudi nova vrsta posode, t. j. trinožnik (132). Slikovno ga je bilo mogoče rekonstruirati, ker je bila v bližini, v sondi 1 najdena noga (182). Skledo trinožnika in nogo povezuje način, kako sta bila zlepljena — glinasti stržen noge je napolnil luknjico na dnu, okoli katere je bila površina razbrazdana — čeprav se odtisa ne ujemata. Trinožnik ima vse značilnosti ostale hišne lončenine. Oblikovne analogije zanj so poznane npr. iz rimskih grobov poznega 1. in prve polovice 2. stoletja v Sloveniji,⁶⁸ časovna primerjava pa je del posode na nogi iz sosednje in sorodne naselbine na Gradcu pri Prapretnem.⁶⁹

c) Ostanke koščenih glavnikov iz hiše B (112—117) — in iz sonde 1 (165) — pripadajo glavnikom z dvema vrstama zobcev na osnovni ploščici in z ojačevalnimi stranskimi letvicami, ki so pritrjene z zakovicami. Takšni glavniki so poznani iz poznoantičnega obdobja, zelo priljubljeni so bili v času preseljevanja, redkejši pa v naslednjih stoletjih.⁶⁰ Za obravnavane primerke prihajata v poštev le prvi dve obdobji, najverjetneje pa čas 5. in 6. stoletja.

Ugotovitve in domneve

Drobne najdbe iz hiše A na Ajdovskem gradu na prvi pogled razširjajo časovni okvir 5. in 6. stoletja, v katerem je živel naselbina z družino cerkva:⁶¹ spodnjo kronološko mejo pomikajo vsaj v 4. stoletje, podobno časovni opredelitvi grobišča pod — *extra muros* — naselbino,⁶² in potrjujejo zgornjo, ko je bila naselbina proti koncu 6. stoletja v ognju uničena.⁶³ Na osnovi drobnih najdb bi bila hiša A v rabi v času 3./4.—6. stoletja. Temu pa oporeka gradnja hiše (zidovi so zgrajeni iz dveh plasti lomljencev, vezanih z drobirjem in mnogo malte, plast okroglic na tleh),⁶⁴ ki je enaka kot pri sakralnih stavbah.⁶⁵ Še več, usmeritev in položaj hiše A tudi smiselno dopolnjuje raziskani cerkveni kompleks v enotno zasnovan in urejen naselbinski sklop, ki je bil zgrajen v 5. stoletju.⁶⁶ Kaj je vzrok za časovno razliko med najstarejšimi drobnimi najdbami iz hiše A (in tudi hiše B) na eni in arhitekturo na drugi strani?

Zahodno od krstilnice so bili že leta 1972 odkriti ostanke starejše stavbe, ki je bila opredeljena v čas pred zgraditvijo cerkva na Ajdovskem gradu.⁶⁷ Leta 1974 je bil ta areal še podrobneje raziskan,⁶⁸ pri čemer so bile izkopane značilne keramične najdbe (201—204, 206, 207). Med njimi prevladujejo odlomki plitvih skled s širokim, izvihanim ustjem, ki so prevlečeni z rumeno zelenim (203, 206, 207) in temno zelenim (204) luknjičastim svinčenim loščem. Ta vrsta keramike je bila verjetno izdelana v delavnicah večjih rimskih središč npr. v Emoni, Petoviji v času 2. in 3. stoletja.⁶⁹ V ta čas sodijo tudi najstarejše drobne najdbe iz hiše A in B. Mogoče bi torej bilo, da so v obe hiši prišle ob kasnejših gradbenih delih iz ruševin starejše stavbe ali po razrušitvi naselbine zaradi delovanja erozije. Zadnja možnost vsaj pri hiši A ne pride v poštev, ker ta leži više kot starejša stavba, niti na tem mestu ni sledov starejše gradbene dejavnosti. Ker so bile rimske najdbe odkrite v plasti skupaj z ostalimi, bi bil njihov pojav razločljiv z varčno in dolgotrajno uporabo vsakdanjih predmetov. Če je to res, je najstarejše predmete iz hiše A (in tudi hiše B) treba razumeti kot prežitek, ki povezuje poznorimsko in zgodnjekrščansko poselitev v okolici in na Ajdovskem gradu.⁷⁰

Slednjo osvetljujejo drobne najdbe iz hiše A kot celota. Med dejavnostmi prevladuje gospodinjstvo, ki se deli na oskrbovanje ljudi in na vzdrževanje orodij in hiše. Gospodinjstvo v ožjem pomenu, t. j. za potrebe stanovalcev, se vidi v shranjevanju živil (prostor II je bil bogato založen z lonci, skledami in malimi amforami), v pripravi hrane (žito so mleli z žrmljo, trše pridelke in snovi so trli v možnarju) in v izdelovanju ali vsaj krpanju obleke (pripravljanju niti so namenjena glinasta vretenca, ki so bila dolgo v uporabi, šivanju pa igla). Za vzdrževanje orodij (npr. brušenje nožev) govorita kamnita brusa, za hišna popravila — od tu je vse domneva — pa slamoreznica, s katero so obrezali kite slame in jih vstavljali v razlasano slamnato streho. Da je obstajala tudi hišna ali domača delavnost, ni dovolj argumentov. Edino okrasna kamenčka — če ju niso le hranili — bi bila lahko polizdelka, pripravljena za oblikovanje nakita. Od obrti je evidentno lončarstvo, ki je oskrbovalo prebivalce s hišno keramiko; vendar ni vezano na hišo A, niti na naselbino na Ajdovskem gradcu, ampak je bila delavnica verjetneje nekje v bližnji okolici, pri ležišču primerne surovine. Je pa v hiši A čutiti še neko izjemno dejavnost: to so opravila v zvezi s tehtnico. Ali gre samo za uradne meritve, predstavništvo, ali tudi za trgovanje, ni mogoče reči.

Po uporabnosti ovrednotene drobne najdbe (izvzeti so železni klini in prečka, ki spadajo k opreми stavbe) odražajo tudi namembnost prostorov v hiši A. Prostor I, kjer so bili najdeni kvalitetnejši predmeti kot utež, bakrena skleda, srebrna igla, deloma tudi ostanki ročke s pečatnim okrasom (sl. A), je bil bivalni, osrednji del hiše, z vrati proti cerkvenemu kompleksu. Če ima misel o predstavništvu ali trgovanju osnovo, je bil prostor I lahko tudi sprejemnica. Prostor II je po gradbenih ostalinah (kosi ilovnatenga stenskega premaza, jama za kol v sredini prostora⁷¹) razdeljevala pregradna stena, ki je stala pravokotno na vzhodni zid (sl. A, črtkano). Med pregradno steno in južnim zidom so bili odkriti žrmlja, možnar, amfora (ob njej tudi večja količina mivke, v katero je bila amfora nekdanj vsajena) in drugi drobni predmeti vsakdanje uporabe (sl. A). Tu je bil gospodinjški delovni kot in shramba. Značaj ostalega prostora II ni ugotovljiv. Prostor III pa je bil označen kot senčna lopa.⁷²

Tudi v hiši B naj bi bila — to je samo prvi vtis — najizrazitejša dejavnost urejeno gospodinjstvo. Varuhinja ognjišča, ki je skrbela tudi za svojo zunanost (glavniki), je tekočine, olje ali vino, shranjevala v mali amfori, živež pa v velikem loncu in manjših posodah (lonci, sklede), ki so bile primerne tudi za kuho. Ukvarjala pa se je tudi s prejo (glinasta vretenca). Pri domači delavnosti, kot so hišna popravila, izdelava sodobnejše notranje opreme, je gospodarju s pridom služil lesni sveder, če ni le-ta že (skupaj s primerkom iz sonde 1) orodje obrtnika, tesarja, čigar večšina je ostala do zadnjih arheoloških izkopavanj skrita v bližnjem vodnem zbiralniku: ožgana lesena konstrukcija, ki je stala nad zbiralnikom, si je namreč ohranila v stalni vodi nepropustnega bazena.⁷³ Da je bilo v tistem času treba poprijeti za vsako delo, kaže tudi odbiti paroček iz sonde 1 (171), ki je bil surovina za izdelovanje koščenih predmetov (npr. vretenc).⁷⁴ Novo dejavnost, s katero so se pečali prebivalci utrjene naselbine, pa dokumentira železni srp; skupaj s koso (sl. E) govori vsaj za izkoriščanje sočnih travnikov v okolici (če že ne za poljedelstvo).

Celotna slika gospodarstva v hiši B pa se bistveno spremeni ob dejstvu, da je bil del hiše izkopen že v letih 1901—05; odkrite najdbe so bile tako bogate (sl. C), da jih je izkopavalec označil kot zakladni zakop na točki a.⁷⁵ Železni glavniki (sl. C: g), ki so jih uporabljali za mikanje volne,⁷⁶ skupaj s srpom in koso, dopuščajo domnevo o reji ovac. Ostanki treh tehtnic (sl. C: a—c, bronasta in dve železni prečki; d, tenke železne verige s kavljji in ročaji; e, bronasta posoda ?), pa so potrdilo, da so se v

zgradbi ukvarjali s tehtanjem poklicno. A spet sta (vsaj) dve možnosti: ali so merili in pobirali neke obvezne dajatve ali pa so na veliko trgovali. Zaenkrat se tehtnica z argumenti še ni prevesila ne k prvi ne k drugi možnosti.

Hiši A in B sta sočasni med seboj in z družino cerkva. Živita v času od 5. do zadnjih desetletij 6. stoletja. Razlikujeta se po arhitekturi in po mestu: hiša A je udobnejša in ima tri prostore, hiša B pa le enega. Prva je na vrhu vzpetine ob zgornji cerkvi, druga pa na pobočju ob vodnem zbiralniku. Po izkopanem gradivu hiša A izgleda imenitniška, hiša B pa posredniška (obrtniške zgradbe bi morale biti — po tej lestvici — najnižje, na vzhodnem pobočju ob obzidju).

Številnost odkritih drobnih najdb v hiši A in B govori za to, da stanovanja, preden je bila naselbina uničena, niso bila opuščena in da je hiše zajel požar prej, preden so prebivalci lahko pobrali iz njih vso svojo lastnino ali so jih napadalci mogli v celoti izropati.

Drobne najdbe z Ajdovskega gradca, skupaj z drugimi spoznanji o naselbini, odmerjajo življenjski utrip na zatonu urejenega antičnega sveta in pri vzgonu nemirnega obdobja preseljevanja ljudstev. Pri tem je potrebno poudariti prevladujočo kasno-antično komponento obravnavanega arheološkega gradiva in le bledi odsev novih, zgodnjesevrednejših elementov (prvin selečih se ljudstev v snovni kulturi). Kasno-antično izročilo je v skladu z mestom naselitve, odmaknjenim od glavnih cest, in z obliko utrjenega naselja z družino cerkva. Na Ajdovskem gradu nad Vranjem pri Sevnici je v 5. in 6. stoletju samosvoje živelo romanizirano prebivalstvo, ki ga je duhovno obvladovalo krščanstvo, politično pa v mlajšem obdobju vsaj uradno vzhodnogotska, bizantinska in langobardska oblast.

Ostale drobne najdbe

V tem dodatku so opisane še najdbe z Ajdovskega gradca, ki so bile odkrite leta 1974 v sondi 1 na zahodnem pobočju (161—200), med zidovi starejše stavbe zahodno od baptisterija (201—207) in v sondi 2 na severnem pobočju (208, 209). Hrani jih Narodni muzej v Ljubljani, inv. št. R 11657—11660, R 11821—11865. Kratice: P (prazgodovinsko), R (rimsko); brez oznake so neopredeljive najdbe in tiste — predvsem hišna keramika — ki okvirno sodijo v 5. in 6. stoletje.

Sonda 1

161 Lončeno vretenca. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Površina je zglačena, rdeče rjava, na širšem delu vretenca drugotno ožgana. Konično vretenca je na obeh straneh ravno odrezano. Pr. 4,4 cm, viš. 1,5 cm, pr. luknjice, 0,8 cm. Inv. št. R 11657.

162 Lončeno vretenca. Glina je pomešana z drobozrnatim peskom. Površina je zglačena, rumena. Konično vretenca je na obeh straneh odrezano. Na robu luknjice so vrezi, ki so jih napravile niti. Pr. 3,7 cm, viš. 1,3 cm, pr. luknjice 0,9 cm. Inv. št. R 11658.

163 Del lončenega vretenca. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Površina je zglačena, rdeče rjava. Ovalno vretenca je na eni strani ravno, na drugi pa je obrobje luknjice dvignjeno. Pr. 3,7 cm, viš. 1,7 cm, pr. luknjice 0,9 vel. odlomka $3,1 \times 1,8$ cm. Inv. št. R 11659.

164 Bronasta kolenčasta fibula z diskom nad peresovino. Igla je odlomljena. Polkrožni rob diska je okrašen s cikcak vrezom. Na koncu loka je gumb. Noga je visoka in ozka. Dol. 3,1 cm. Inv. št. R 11660.

165 Odlomek osnovne ploščice dvovrstnega koščene glavnika z redkimi in gostimi zobci, ki so delno ohranjeni. Na prelomu je luknjica za pričvrstitev ojačevalne letvice z zakovico. Vel. $3,1 \times 2,1$ cm, deb. 0,3 cm. Inv. št. R 11821.

- 166 Odlomek dna čaše iz zelenkastega stekla. Dno je visoko usločeno. Pr. dna 6,0 cm, vel. odlomka $3,0 \times 1,9$ cm, deb. 0,2 cm. Inv. št. R 11822.
- 167 Odlomek ustja posode iz zelenkastega stekla. Odlomek je bil preoblikovan v ognju. Vel. $3,4 \times 2,6$ cm, deb. 0,1 cm. Inv. št. R 11823.
- 168 Železna kljuka. Na obeh koncih koničasta, prerez je pravokoten. Dolž. 5,2 cm, prerez $0,8 \times 0,4$ cm. Inv. št. R 11824.
- 169 Kos železa. Dolž. 5,7 cm, pr. 0,5 cm. Inv. št. R 11825.
- 170 Kos železa. Na enem koncu je odlomljen, na drugem pa stanjšan in ovalno skovan. Vel. $4,3 \times 0,8 \times 0,35$ cm. Inv. št. R 11826.
- 171 Parožek. Na debelejšem koncu je zarezan in odlomljen od rogovja. Dolž. 10,2 cm, pr. 3,1 cm. Inv. št. R 11827.
- 172 Železen sveder. Žlička za vrtanje je na koncu odlomljena. Vrat je kvadratnega prereza in ravno odrezan. Dolž. 8,9 cm, šir. žličke 2,1 cm, prerez vratu $0,8 \times 0,8$ cm. Inv. št. R 11828.
- 173 Kos železa. Vel. $6,7 \times 1,1 \times 0,7$ cm. Inv. št. R 11829.
- 174 Železen žebelj s sploščeno pokončno glavico, ki je nekoliko poškodovana. Ohranjena dolž. 5,2 cm, šir. glavnice 2,6 cm, prerez $0,7 \times 0,4$ cm. Inv. št. R 11830.
- 175 Železen nož. Trn poudarjeno prehaja v rezilo. Prerez trna je oglat. Dolž. 22,1 cm, šir. 2,7 cm, deb. 0,45 cm. Inv. št. R 11831.
- 176 Odlomek ustja lončene skode. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Zglajena zunanja površina je rdeče rjava, groba notranja sivo črna. Rob ustja je ovalen. Pr. ustja 22,0 cm, vel. odlomka $6,7 \times 4,0$ cm, deb. stene 1,3 cm. Inv. št. R 11832.
- 177 Del lončene skode. Izdelana je na vretenu iz gline, pomešane z debelozrnatim peskom. Slabo zglajena površina je svetlo do sivo rjava. Prelom je črno siv. Izvihano ustje na prehodu v ostenje stanjšano, rob ustja je razgiban z zabrisano gubo. Na ramenu je vodoravna žlebičasta pogladitev. Obrobje dna je poudarjeno. Pr. ustja 18,1 cm, pr. dna 11,5 cm, viš. 6,0 cm, deb. stene do 0,9 cm. Inv. št. R 11833.
- 178 Odlomek dna in ostenja lončene posode. Glina je pomešana z drobnnozrnatim peskom. Groba zunanja površina — z brazdami, ki so nastale pri glajenju — je sivo rjava, notranja površina in prelom sta črna. Pr. dna 20,0 cm, vel. odlomka $6,5 \times 6,2$ cm, deb. stene 0,7 cm. Inv. št. R 11834.
- 179 Odlomki (3) ustja in ostenja lončene skode. Glina je pomešana z drobnnozrnatim peskom. Črno rjava površina je zglajena, razasta in gubasta. Prelom je črn. Pr. ustja 13,1 cm, ohranjena viš. 4,9 cm, deb. stene 0,6 cm. Inv. št. R 11835.
- 180 Odlomek ustja in ostenja lončenega lonca, ki je bil izdelan na počasi se vrtečem vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom, sivo do rjavo žgana. Izvihano ustje je zglajeno in dobro oblikovano; pod ovalnim robom sta dve ozkolisto oblikovani poglobitvi. Stena je neenakomerno debela. Na zunanji površini so neurejeni vodoravni žlebiči. Notranja površina je prostoročno zglajena. Pr. ustja 14,0 cm, ohranjena viš. 6,9 cm, deb. stene do 0,9 cm. Inv. št. R 11836.
- 181 Odlomek in ostenje lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Grobo zglajena površina je črna do rjava, prelom sivo črn. Izvihano ustje je stanjšano, rob stopničasto odrezan. Pr. ustja 12,0 cm, vel. odlomka $7,5 \times 4,3$ cm, deb. stene 0,8 cm. Inv. št. R 11837.
- 182 Noga lončene posode (trinožnika?). Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Površno zglajena površina je svetlo rdeče rjava. Prelom je sivo črn. Spodaj je noga ravno odrezana, prerez je ovalen, zgoraj pa se je odlepila od dna posode tako, da se je del stržena odtrgal, na ostali površini pa je odtis brazd, s katerimi je bilo narezano dno okoli luknjice za stržen noge. Viš. noge 6,1 cm, šir. 4,0 cm, deb. 2,5 cm. Inv. št. R 11838.
- 183 Noga lončene posode. Glina je pomešana z debelozrnatim peskom. Noga je bila zgnetena, zato je površina gubasta, svetlo rdeče rjava. Prelom je opečnato rdeč. Spodaj je noga poševno odrezana, zgoraj poškodovana, prerez je okrogel. Ohranjena viš. 5,7 cm, pr. 3,7 cm. Inv. št. R 11839.
- 184 Odlomek ustja in ostenja lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z drobnnozrnatim peskom. Groba površina je temno siva. Izvihano ustje je stanjšano, rob je razgiban z gubo. Na ostenju je vodoravna žlebičasta poglobitev. Pr. ustja 12,0 cm, vel. odlomka $5,8 \times 4,1$ cm, deb. stene 0,8 cm. Inv. št. R 11840.
- 185 Del dna lončene posodice, izdelane na vretenu. Glina je prečiščena, pomešana z drobnnozrnatim peskom. Gladka površina je okraša, prelom črn. Na prehodu dna v ostenje sta na notranji površini dve istosredišnji krožni žlebičasti poglobitvi. Pr. dna 5,7 cm, deb. 0,8 cm. Inv. št. R 11841.

186 Odlomek dna in ostenja prostoročno izdelane lončene posode. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Površina je rdeče žgana (in barvana), prelom je črn. Dno je usločeno, prehod dna v ostenje blago stopničast. Pr. dna 7,0 cm, ohranjena viš. 3,2 cm, deb. stene 0,8 cm. Inv. št. R 11842. P.

187 Lončen pokrov. Poškodovan. Izdelan je bil na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. sivo rjava do črno žgana. Vrh je presegajoč in ima okroglo odprtino, ki je bila predrti po žganju pokrova. Pr. vrha 8,5 cm, ohranjena viš. 4,3 cm, odprtine 2,7 cm, deb. stene 0,7 cm. Inv. št. R 11843.

188 Lončen lonec. Poškodovan. Izdelan je bil na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Groba in luknjičava površina — zunanja je vodoravno razbrazdana — je, tako kot prelom, rjava. Na vratu je izstopajoča vodoravna guba. Izvihano ustje je ravno odrezano. Pr. ustja 17,8 cm, pr. dna 14,0 cm, viš. 23,6 cm, deb. stene 1,0 cm. Inv. št. 11844.

189 Odlomek ustja in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Groba zunanja površina je svetlo do temno rjava, notranja je boljše zglajena, luknjičava, svetlo rjava. Prelom je temno siv. Blago izvihano ustje je stanjšano, rob ovalen. Vel. odlomka 6,6 × 6,6 cm, deb. stene 0,6 cm. Inv. št. R 11845.

190 Odlomek ostenja lončene posode. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Groba zunanja površina je svetlo rjava do črna. Na ramenu je bila posoda okrašena s kratkimi snopi poševnih brazd, pod katerimi je tekla vodoravna žlebičasta poglobitev. Notranja površina je rdeče rjava in razbrazdana z vodoravnim metličastim okrasom. Vel. odlomka 6,5 × 5,4 cm, deb. stene do 0,9 cm. Inv. št. R 11846.

191 Odlomek ustja in ostenja lončene posode. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Površina je zelo groba, predvsem zunanja, ki je opečnato rdeča, notranja je rjava do črna. Prelom je opečnato rdeč do črn. Ustje je ovalno. Na spodnjem prelomu odlomek izgleda, kot da je posoda tu prehajala v dno. Vel. odlomka 5,8 × 5,1 cm, deb. stene 1,35 cm. Inv. št. R 11847.

192 Odlomek ustja in ostenja lončene skodelice, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Površina je zglajena, črno rjava. Ustje je izvihano, stanjšano. Ostenje se na vratu lomi proti dnu. Prelom je črn. Vel. odlomka 2,6 × 2,4 cm, deb. stene 0,45 cm. Inv. št. R 11848.

193 Odlomek ostenja lončene posode. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Črna zunanja površina je razbrazdana z vodoravnim, sivo črna notranja pa z navpičnim metličastim okrasom. Prelom je siv do črn. Vel. odlomka 5,7 × 5,7 cm, deb. 0,8 cm. Inv. št. R 11849.

194 Odlomek ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Črna rjava zunanja površina je razbrazdana z grobim poševnim metličastim okrasom. Temno siva notranja površina je zglajena. Prelom je rjav do temno siv. Vel. odlomka 5,8 × 3,0 cm, deb. 0,8 cm. Inv. št. R 11850.

195 Odlomek dna in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana prostoročno. Glina je prečiščena. Zglajena zunanja površina je opečnato rdeča, notranja in prelom sta sivo črna. Ohranjena viš. 4,8 cm, deb. stene 1,1. Inv. št. R 11851. P.

196 Del ustja in ostenja lončene skodele s presegajočim ročajem. Izdelana je bila prostoročno. Glina je prečiščena. Površina je opečnato rdeča, prelom sivo črn. Rob ustja je ovalen. Vel. 6,8 × 6,5 cm, deb. stene 0,9 cm, šir. ročaja 2,7 cm. Inv. št. R 11852. P.

197 Del lončene sklede, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z drobo-zrnatim peskom. Zglajena zunanja površina je rjava do črna (lisasta), na vratu sta dve vodoravni žlebičasti poglobitvi, pod njima pa slabo vidni ovalni odtisi. Notranja površina je rjava. Ustje prehaja v ostenje preko izrazitega roba; na prehodu dna v ostenje je dvojna vodoravna žlebičasta poglobitev. Prelom je sivo črn. Ustje je izvihano, stanjšano. Pr. ustja 18,2 cm, viš. 8,7 cm, deb. stene 0,8 cm. Inv. št. R 11853.

198 Odlomek ustja in ostenja lončenega lonca, ki je bil izdelan na vretenu. Glina je pomešana z debelo-zrnatim peskom. Zunanja površina je (svetlo rjava do) črna, groba, vodoravno razbrazdana, notranja pa svetlo rjava in luknjičava. Prelom je črn. Izvihano ustje je stanjšano, rob je ravno odrezan. Pr. ustja 14,4 cm, ohranjena viš. 10,6 cm, deb. stene do 1,0 cm. Inv. št. R 11854.

199 Bronast novc. Antonius Pius. Dp. RIC? Rim. 138—161 po Kr. P.: pri zahodnem obzidju, v plasti črne zemlje. Inv. št. R 11855.

200 Bronast novc. Theodosius. RIC 30 (d). Aquileia. SMAQ. Aes II. 378—383 po Kr. P.: zahodno od spodnje cerkve; najden v odmetani zemlji. Inv. št. R 11856.

Starejša stavba

201 Odlomka ustja in ostenja lončene *sklede*, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelo zrnatim peskom. Groba zunanja površina je črna rjava, okrašena s tremi nizi vodoravnih trojnih žlebičev, med katerimi tečeta valovnici. Notranja površina in prelom sta svetlo rjava do črna. Ustje je rahlo izvihano. Vel. odlomkov $5,4 \times 5,3$ cm, deb. stene do 0,65 cm. Inv. št. R 11857. R.

202 Odlomek dna in ostenja lončene posode, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je pomešana z debelo zrnatim peskom. Groba zunanja in luknjičava notranja površina sta — kot prelom — črni. Dno je ravno. Pr. dna 6,0 cm, vel. odlomka $4,7 \times 3,4$ cm, deb. stene do 0,7 cm. Inv. št. R 11858.

203 Odlomek ustja in ostenja plitve lončene *sklede*, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je prečiščena. Zunanja površina je slabo zglajena, rdeče rjava. Notranja površina je prekrita z rumeno zelenim luknjičastim loščem. Široko ustje je okrašeno s tremi koncentričnimi nizi dvojnih trikotnikov. Prelom je siv. Pr. ustja 22,0 cm, vel. odlomka $6,1 \times 5,4$ cm, deb. stene 0,8 cm. Inv. št. R 11859.

204 Odlomek plitve lončene *sklede*, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je prečiščena. Zunanja površina je slabo zglajena, rumeno rjava. Notranja je (deloma še) pokrita s temno zelenim luknjičastim loščem. Izvihano ustje je okrašeno z vrezi, prelom je rumeno rjav. Vel. odlomka $6,2 \times 5,9$ cm, ohranjena viš. 4,0 cm, deb. stene 0,8 cm. Inv. št. R 11860. R.

205 Kos železa. Vel. $3,2 \times 2,7 \times 0,4$ cm. Inv. št. R 11861.

206 Odlomek ustja in ostenja plitve lončene *sklede*, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je prečiščena. Zunanja površina je slabo zglajena, rdeče siva. Notranja je pokrita z loščem, ki je bil prvotno rumeno zelen (odlomek je drugotno ožgan). Na širokem izvihnem ustju sta dva koncentrična žlebiča. Rob je ovalen. Prelom je siv. Pr. ustja 18,0 cm, ohranjena viš. 4,4 cm, deb. stene 0,75 cm. Inv. št. R 11862. R.

207 Del plitve lončene *sklede*, ki je bila izdelana na vretenu. Glina je prečiščena. Zunanja površina je slabo zglajena, rumeno rjava do črna (drugotno ožgana), po sredini ostenja se vleče pas rumeno zelenega lošča. Notranja površina je pokrita z luknjičastim rumeno zelenim loščem. Izvihano ustje je okrašeno z dvema koncentričnima žlebičema, med njima pa so vtisnjeni s kolescem mali pravokotniki. Prelom je rumeno rjav. Vel. odlomka $8,5 \times 7,5$ cm, ohranjena viš. 5,4 cm, deb. stene 1,0 cm. Inv. št. R 11863. R.

Sonda 2

208 Železni dvojni *obroč*. Manjši je preko spiralno uvitega vratu vdet skozi večji obroč (ki je na tem mestu razširjen) in zakovan v masiven gumb. Večji obroč je poškodovan. Vel. $7,5 \times 4,7$ cm. Inv. št. R 11864.

209 Bronasta žica, ki je na enem koncu vibasto uvita, na drugem pa skovana v konico. Dolž. 4,1 cm, pr. prereza 0,2 cm. Inv. št. R 11865.

¹ P. Petru-T. Ulbert, *Vranje pri Sevnici*, starokrščanske cerkve na Ajdovskem gradu, Katalogi in monografije (KiM) 12 (1975).

² Potek njenih zidov je bil ugotovljen že v letih 1901—1905, E. Riedl-O. Cuntz, *Jahrbuch für Altertumskunde* 3 (1909) 9, Taf. 1 (objekt št. 10); zidovi so bili ponovno očiščeni pri poskusnem izkopu 1971, notranjost stavbe pa je ostala neprekopana do 1974. — P. Petru, *Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici*, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 52 (1975) 10 ss (na načrtu naselbine, str. 16 s, objekt št. 7). — T. Ulbert, *Arheološki vestnik* (AV) 30 (1979), Abb. 2.

³ Terenski dnevnik, zvezek s podatki o drobnih najdbah in risbo tlorisa hiše A (M. 1 : 20) hrani Narodni muzej, Ljubljana (NM Lj).

⁴ P. Petru, *o. c.*, 10 ss; idem, *AV* 30 (1979).

⁵ Gradivo je bilo obdelano v laboratoriju NMLj pod vodstvom ing. Nade Sedlar. Risbe (1—109, 111—159, 151—198, 201 do 209) je izdelala Dragica Knific-Lunder (Inštitut za arheologijo SAZU). Lupini školjk (43, 44) je določil asist. Jernej Pavšič (Katedra za geologijo in paleontologijo FNT, Ljubljana), okrasni kamenček (23) višji strok sodelavec Dragica Strmole (VTO Montani-

stika — Odsek za geologijo, Ljubljana), paroček (171) pa Ivan Turk (Inštitut za arheologijo SAZU). Novce (110, 160, 199, 200) je določil Peter Kos (Narodna banka Slovenije, Ljubljana).

⁶ Za odstavek o bronasti uteži cf. P. Petru, *Schild von Steier 15/16*, Festschrift Modrijan (1978—1979), 171 ss.

⁷ I. Sellye, *Les bronzes émaillés de la Pannonie romaine*, Diss. Pann. II/8 (1939) 64, 90, T. 9: 16, 17; E. Patek, *Verbreitung und Herkunft der römischen Fibeltypen in Pannonien*, Diss. Pann. II/19 (1942) 122 s, T. 16: 15, 16.

⁸ J. Werner, *Archaeologia geographica* I/2 (1950) 29 s, op. 73, Karte 6: 6.

⁹ S. Rieckhoff-Pauli, *Saalburg Jahrbuch* 34 (1977) 20 s, Abb. 6: 116.

¹⁰ J. Werner, *Bericht RGK* 42 (1962) 312 ss, Abb. 5.

¹¹ P. Petru, *AV* 18 (1967) 457, sl. 2.

¹² J. Werner, *Die Langobarden in Pannonien*, Abhandlungen Bayer. Akad. d. Wiss. (Philos.-histor. Kl.) N. F. 55 (1962) 60 s, Taf. 4: 5.

¹³ J. Werner, *Bericht RGK* 42 (1962) 310 ss, Abb. 2.

¹⁴ Cf. M. Slabe, *Dravljje, grobišče iz časov preseljevanja ljudstev*, Situla 16 (1975) 75.

¹⁵ Cf. Nada Miletić, *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH* 25 (1970) 139.

¹⁶ E. B. Thomas, *Römische Villen in Pannonien* (1964) 73 ss, 106 s, Taf. 85.

¹⁷ Primerjava za obliko ustja in velikost premera cf. v J. W. Hayes, *Late Roman Pottery* (1972) 29 s, fig. 3 (form 6 B).

¹⁸ Cf. I. Mikl-Curk, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 187 ss; W. Bachran v *KiM* 12 (1975) 104.

¹⁹ Ibidem, 109, sl. 43: a (grob 25).

²⁰ E. Riedl-O. Cuntz, o. c., 12, Fig. 20.

²¹ L. Bolta, *Varstvo spomenikov* 21 (1977) 260, sl. 130. — Cf. tudi *Stare kulture v Djerdapu* (1969) 125, 172, T. 48: 3; I. Baldassarre, *Alto Medioevo* 1 (1967), 162 (št. 48), 163 (št. 50).

²² Cf. J. Werner, *Die Langobarden in Pannonien* (1962) 54 ss. — K. Simoni, *Vjesnik AMZ* 3. ser. 10—11, 209 ss.

²³ O. Hessen, *Die langobardische Keramik aus Italien* (1968) 22 ss, Abb. 2, Taf. 3.

²⁴ Lit.: D. Csallány, *Archäologische Denkmäler der Gepiden im Mitteldonaubecken*, *Archaeologia Hungarica* S. N. 38 (1961); J. Werner, o. c., 54 ss, Abb. 4 (karta najdišč).

²⁵ O. Hessen, o. c., Abb. 8 (str. 42, karta najdišč).

²⁶ L. Bolta, *Nécropole du Bas-Empire à Rifnik près de Šentjur*, *Inventaria archaeolo-*

gica (Jugoslavija) 12 (1969) Y 118: 1 in idem, *Varstvo spomenikov* 21 (1977) 200, sl. 129. Cf. tudi I. Sivec-Rajterič, *AV* 26 (1975) 20, sl. 3.

²⁷ W. Schmid v J. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja* (1939) 8, sl. 15; R. Ložar, *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 20 (1939) 185, Tab. 18: 12; J. Werner, o. c., 54, Taf. 18: 2.

²⁸ S. Petru, *AV* 18 (1967) 435 s, T. 1: 1, 2.

²⁹ Procop. b. G. III 33. 10. Cf. tudi Prokopij iz Cezareje, *Pod Justinijanovim žezlom* (1961) 227 (prevod K. Gantar). — J. Werner, o. c., 9 ss. R. Egger, *Civitas Noricum, Wiener Studien* 47, 1929, 146 ss. — T. Ulbert, *Vorträge und Forschungen* 25, 1979, 151 ss.

³⁰ Cf. I. Mikl-Curk, *AV* 23 (1972) 379.

³¹ I. Sivec-Rajterič, o. c., 19 s.

³² Kozarec: S. Petru, *AV* 25 (1974) 17; Z. Šubic, *AV* 25 (1974) 49 s; cf. tudi E. Keller, *Die spätrömischen Grabfunde in Südbayern, Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 14 (1971) 135 ss, Abb. 38: 5, 6, 9, 10, 12. Kupa: G. Fingerlin, J. Garbsch, J. Werner, *Germania* 46 (1968) 98.

³³ W. Bachran, o. c., 103, 109, sl. 42: d.

³⁴ Npr. v dveh grobovih zlatarjev (Poysdorf, Brno): J. Werner, o. c., Taf. 46; J. Tejral, *Grundzüge der Völkerwanderungszeit in Mähren* (1976) Abb. 9—11.

³⁵ E. Riedl-O. Cuntz, o. c., 10, Fig. 14.

³⁶ E. B. Thomas, o. c., 203, 288, 310, Taf. 122; 183; 195. — Cf. tudi J. Brunšmid, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* n. s. 11 (1910—11) 102 s (št. 685).

³⁷ Npr. J. Werner etc., *Der Lorenzberg bei Epfach II*, *Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 8 (1969) Taf. 9: 2.

³⁸ T. Ulbert, *AV* 30 (1979) zg., Abb. 2; 6; Taf. 7; 8.

³⁹ Dokumentacija, ki jo je izdelala nemška ekipa pod vodstvom dr. Thila Ulberta, hrani NMLj.

⁴⁰ J. Garbsch, *Die norisch-pannonische Frauenracht im 1. und 2. Jahrhundert*, *Münchner Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 11 (1965), 37 ss.

⁴¹ S. Petru-P. Petru, *Neviodunum* (Drnovo pri Krškem), *KiM* 15 (1978) 42.

⁴² P. Petru-T. Ulbert, o. c., 56 s.

⁴³ S. Petru-P. Petru, o. c., 43.

⁴⁴ E. Riedl-O. Cuntz, o. c., 5, Taf. II: k.

⁴⁵ E. Keller, o. c., 35 (tip IV).

⁴⁶ J. Werner, *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches*, Abhandlungen Bayer. Akad. d. Wiss. (Philos.-histor. Kl.) N. F. 38 (1956) 49.

- ⁴⁷ J. Werner etc., o. c., 187 s, Taf. 41: 2, 3; cf. tudi G. Fingerlin, J. Garbsch, J. Werner, o. c., 104, Abb. 8: 3, 4.
- ⁴⁸ Z. Vinski, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 49, 1967 (1974) 9.
- ⁴⁹ J. Werner, o. c., Taf. 51: 1.
- ⁵⁰ *Ibidem*, Taf. 11: 2—6.
- ⁵¹ P. Petru-T. Ulbert, o. c., 59.
- ⁵² Analogije: J. Werner etc, o. c., 190 s, Taf. 42: 11, 12; 43: 9.
- ⁵³ E. Riedl-O. Cuntz, o. c., 12, Fig. 23.
- ⁵⁴ Cf. M. Župančič, *KiM* 12 (1975) 95 s.
- ⁵⁵ Najdbe izvirajo iz vkopa, v katerem so bili pomešani fragmenti lončenine iz različnih obdobj.
- ⁵⁶ Cf. A. Salamon- L. Barkóczy, *Alba Regia* 11 (1971) 58 s.
- ⁵⁷ Točka 25: E. Riedl-O. Cuntz, o. c., 12, Fig. 20, Taf. 1.
- ⁵⁸ I. Mikl-Curk, *AV* 27 (1976) 142 s, 151, T. 6: 1; 8: 2; 9: 3; 10: 10; 11: 12; 14: 1.
- ⁵⁹ S. Ciglencečki, *AV* 26 (1975) 263, T. 1: 19.
- ⁶⁰ D. Vuga, *AV* 25 (1974) 438 s; M. Slabe, o. c., 62 ss.
- ⁶¹ P. Petru-T. Ulbert, o. c., 56 ss.
- ⁶² W. Bachran, o. c., 99 s.
- ⁶³ P. Petru-T. Ulbert, o. c., 59.
- ⁶⁴ P. Petru, *AV* 30 (1979).
- ⁶⁵ P. Petru-T. Ulbert, o. c., 50.
- ⁶⁶ *Ibidem*, 63 s.
- ⁶⁷ *Ibidem*, 41 ss.
- ⁶⁸ T. Ulbert, *AV* 30 (1979).
- ⁶⁹ I. Mikl-Curk, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 187 s.
- ⁷⁰ J. Šašel, *MiK* 12 (1975) 144 ss.
- ⁷¹ P. Petru, *AV* 30 (1979).
- ⁷² P. Petru, *Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici* (1975) 10 s.
- ⁷³ T. Knific-P. Petru, *Novo arheološko odkritje na Ajdovskem gradu pri Sevnici* (1978, razstavni katalog) 5 ss.
- ⁷⁴ W. Bachran, o. c., 108 s, sl. 42: f; drugo vretence je bilo najdeno v vodnem zbirniku l. 1978.
- ⁷⁵ E. Riedl-O. Cuntz, o. c., 3 ss, T. II.
- ⁷⁶ C. Praschniker, H. Kenner, *Der Bäderbezirk von Virunum* (1947), 159, Abb. 135 (8044).

VRANJE BEI SEVNICA

Kleinfunde aus Ajdovski gradec (J. 1974)

Zusammenfassung

Haus A

Einleitung. Im Jahre 1974 (26. VIII—17. IX) wurden in den Ruinen der spätantiken Ansiedlung in Ajdovski gradec über dem Ort Vranje bei Sevnica,¹ südöstlich der Mauern der Saalkirche mit einer halbrunden Apside auf der Anhöhe (445 m), die Grundsteine eines gemauerten Gebäudes² entdeckt, das in der Dokumentation als Haus A bezeichnet wird.³ Im Hausinnern — der Bau war in drei Räume geteilt (Abb. A: I—III)⁴ — waren kleinere Funde 1—110 (und mehrere Scherben keramischen Geschirrs), die im Narodni muzej in Ljubljana aufbewahrt werden, Inv. Nr. R 11661—R 11770.⁵

Beschreibung (die Nummer des Fundstückes ist bei der Beschreibung, der Zeichnung, der Photographie und auf Abb. A dieselbe).

Interpretation. Die Kleinfunde sind aus Metall (a), Keramik (b), Glas (c), Stein (d) und zwei Muschelschalen (e). a Die verwendeten Metalle sind Silber (28, 30), Bronze und Kupfer (3, 4, 27, 29, 31—34, 110), Eisen (1, 2, 5—18, 31), Blei und Zinn (4).

Das Bronzegewicht (3) wird durch die Melonen-Frisur zeitlich begrenzt, die sich etwa im 3. Jh. durchsetzte: zuerst wurden die Haare im Nacken zusammengebunden, in der zweiten Hälfte des Jahrhunderts band man sie auf dem Wirbel zu einem Schwanz. Helena, die Mutter Konstantins des Großen, führte eine gewellte Frisur oberhalb der Stirn ein, mit einem Scheitel im Nacken und einem Diadem; die Haare der Tochter Diokletians, Galeria Valeria, waren zur Melonen-Frisur gekämmt. Später wurde es Mode, die Frisur mit einem Stirntuch und einem Diadem zu schmücken, es tauchen aber auch einfachere auf, mit einer über die Stirn gekämmten Welle und mit dichtem Haar im Nacken. Weil auf der Büste von Ajdovski gradec die Melonen — Frisur mit einem Stirntuch modelliert ist, ist die Datierung des Gewichts mit dem Übergang vom 3. ins 4. Jh. begründet (das Erscheinen von jüngeren Formen spricht für das 4. Jh.), trotzdem war die Waage schon lange in Gebrauch, weil die Öffnung im Ohr des Gewichts senkrecht oval und geglättet — d. i. abgenutzt — ist. Typologisch gehört das behandelte Exemplar mit doppeltem Haken (2) zu den Gewichten der Schnell-

Waagen; auf Ajdovski gradec wurden bis jetzt noch drei solche Waagen entdeckt. Was das Maß betrifft, so ist es wahrscheinlich, daß das Gewicht mit Blei gefüllt war welches, während eines Brandes ausrannte, und ungefähr fünf Pfund wog. Das halbmondförmige Anhängsel am Hals personifiziert das Bronzegewicht als eine Gestaltung der Göttin Luna, die sich das Attribut der äußersten Gerechtigkeit zulegte. Schon dem äußeren Anschein nach war so das richtige Maß des Gewichts symbolisch gesichert und die Ehrlichkeit des Wägens verbürgt. Dies wird noch durch die Fundstelle unterstrichen: auf Grund schriftlicher Quellen wurde festgestellt, daß es im 5. und 6. Jh. üblich war, die geeichten und mit Stempeln und Nummern gekennzeichneten Gewichte und Waagen in der Nähe von Kirchen aufzubewahren.⁶

Die Bronzefibel (31) ist mit der runden Fibel mit Fortsätzen am Reif und erhöhtem Diskus in der Mitte verwandt, die auch glockenförmige Fibel oder runde Fibel in der Form des Umbo (der Schildbuckel) genannt wird, z. B. in Pannonien (Sisak, Szöny: nach dem Jahre 200).⁷ Ein entsprechender, wenn auch geografisch entfernter Vergleich ist mit den sogenannten Titulus-Fibeln möglich, datiert ins 3. und 4. Jh., mit der Variante Hassleben.⁸ Die angeführten Gegenstände sind jünger als die Fibel aus Sulz ob Neckar; weil aber diese Fibel gänzlich analog zur Fibel von Ajdovski gradec ist, wird dadurch auch diese der zweiten Hälfte des 2. Jahrhunderts zugewiesen.⁹ Das Gewicht (3) und die Fibel (31) bestimmen zusammen mit der Münze (110) des Gordian III (238—244) die untere chronologische Grenze der Bronzefunde aus Haus A. Die Kupferfchale (4) diktiert eine zeitliche Erweiterung, wenn sie nicht nur als spätantikes Lokalerzeugnis interpretiert wird, sondern auch als möglicher Nachklang der im späten 5. und 6. Jh. verbreiteten bronzenen merowingischen Kesselchen mit gehämmertem Rand in Form einer Perlenschnur¹⁰ (in Slovenien: Polhograjska gora¹¹; in Pannonien: Várpalota¹²), oder sogar als einheimisches Abbild aus gehämmertem Blech des koptischen Gußbronze-Geschirrs, das sich als Importware in der zweiten Hälfte des 6. Jh. über Italien und die Alpenpässe nach Norden ins bayrische, alemannische und fränkische Gebiet und noch weiter, zu verbreiten begann.¹³ Ungeachtet der Entstehungszeit war das Geschirr von Ajdovski gradec dem Fundort nach (Abb. B: 2 — auf der Gehfläche) und der Erhaltung nach in der zweiten Hälfte des 6. Jh. — noch — in Gebrauch. Weil aber mit dem Geschirr auch Halterungen gefunden wurden, und nicht — wie gewöhnlich — zwei Metallgriffe, konnte das Gefäß aufgehängt werden, den Bleiresten nach, die die Tragfähigkeit des Gefäßes vergrößerten und es gleichzeitig auch beschwerten, diente es vermutlich als Tablett bei der Schnellwaage mit dem mondformigen Bronzegewicht (3).

Im dargestellten Zeitrahmen sind auch die übrigen Bronzefunde aus dem Hause A verständlich: ein silberner Messerscheidebeschlag (30),¹⁴ eine Silbernadel (28), die auch als Schreibstift verwendet werden konnte, eine Bronzenähnel (27),¹⁵ ein ovaler Bronzebeschlag (33) umfaßte den Griff (des Messers); die erkannten Eisengegenstände, außer den Messern (12, 17), gehören zur Hauseinrichtung, z. B. ein Keil (10, 11) und ein Querholz (1), das auch als Türriegel verwendet werden konnte.

Die eiserne Messerklinge (18) ist analog dem Exemplar aus der römischen Villa in Nemesvámos-Balácapuszta am Plattensee; »die sichelförmige Schneidezeug« wurde zusammen mit dem eisernen Werkzeug und den Schlüsseln in einem Wärmeschacht unter dem Mosaikboden im Mittelgebäude mit Peristyl gefunden. Wahrscheinlich wurden die Gegenstände dort versteckt, und zwar zwischen dem Anfang des 3. Jhs., als das Mosaik gelegt wurde, und der Völkerwanderung, wo die einzelnen Räume der Villa wenigstens für zeitweiliges Bewohnen noch brauchbar waren.¹⁶ Das versteckte Werkzeug spiegelt — neben der Bautätigkeit (Mauerkelle, Zirkel, Klammer) — auch die Landwirtschaftszweige wieder: Ackerbau (Pflugscharen, kleine Feldhacke), Weinbau (Spitzhacke, Rebenmesser) und Viehzucht (Schafscheren), es ist aber schwieriger festzustellen, für welchen Zweck die Eisenschneide verwendet wurde. Der Verwendungszweck des Schneidegeräts wird erhellt durch das Exemplar von Ajdovski gradec (18), das durch das Ohr am geraden Ende einen Eisenring eingeschnitten hat. Mit ihm war die Klinge am (Holz-)Griff so befestigt, daß sie in senkrechter Richtung beweglich war; die Klinge ist beim Griff gebogen, damit sie ein Büschel (Gras, Heu), das sich unter dem Druck des geraden Teiles der Klinge zurückzog, erfassen und am Ende der Platte durchschneiden konnte. Solch ein Werkzeug ist als Produktionsmittel aus Nemesvámos-Balácapuszta zu erwarten, aber in Haus A gibt es keine archäologischen Funde, die von einer Landwirtschaftstätigkeit zeugen würden. Gerade für den Hausgebrauch könnte dieses Werkzeug — wenn wir es nach heutigen Parallelen als Heuschneide bestimmen — besonders wichtig sein. Weil in den Ruinen des Gebäudes A keine Spuren von einer Ziegelbedeckung

entdeckt wurden, ist es möglich, daß das Dach aus Holz (Schindeln) oder aus Heu war. Für das zweite spricht vor allem die Heuschneide.

b Die Keramik (Töpfereien) aus dem Hause A wird der Qualität nach in bessere oder importierte (19, 20, 48, 49, 52—54, 61) und in schlechtere oder einheimische (21, 22, 25, 26, 50, 51, 55—60, 63—107) Stücke geteilt.

Unter der importierten Keramik wurden mit Hilfe kleinerer Scherben einige Gefäße festgestellt, die der Form und der Ausarbeitung nach in spätantike Zeit ins 3. und 4. Jh. gehören, ein Teller (19),¹⁷ eine Tasse (61) und ein Gefäß (20),¹⁸ das hinsichtlich der Glasur noch einige Parallelen auf dem Gräberfeld unterhalb der Ansiedlung auf Ajdovski gradec hat.¹⁹ Importiert sind auch die spätbyzantinischen Amphoren (52—54), wie sie auch in Haus B (159) entdeckt wurden und an Punkt 25 in der Siedlung²⁰ und auf Rifnik bei Šentjurj.²¹

Die obere Zeitgrenze wird für die Tonware (und die Kleinfunde überhaupt) deutlich durch zwei Gefäße mit Stempelverzierung gesetzt (48, 49): nämlich die zweite Hälfte des 6. Jhs.²² Die Flasche in Beutelform (48) konnte ganz zusammengesetzt werden, das zweite Gefäß (49) nicht ganz. Dem Griff nach könnten wir es als Krug definieren, der wahrscheinlich — nach den Analogien aus Káponásnyék, Testona und Carplanella²³ — auch einen Gießschnabel zum Auschenken der Flüssigkeit hatte. Die feste Standfläche bei dem kugelförmigen Krug ersetzt ein verstärker Boden, so daß das Gefäß, auch wenn es schwankte, wegen des betonten Schwerpunkts am Boden, immer wieder in die Grundposition zurückkehrte. Weil das gefüllte Gefäß für den Griff zu schwer war, der abbrechen könnte (oder sogar abgebrochen ist), war das kugelförmige Gefäß praktisch zum Umfüllen. An einem Rand (z. B. eines Bordes) konnte man der Krug leicht neigen und das Getränk in ein tiefer gestelltes Gefäß auschenken. Die Stempelverzierung an den Gefäßen ist reich: es überwiegen Gitterrhomben und Rechtecke, es kommen aber auch Kreuze und tief eingedrückte Rhomben vor. Es gibt genug Parallelen zum behandelten Trinkgerät im pannonischen Gebiet²⁴ und in Italien,²⁵ im slovenischen Zwischengebiet ist diese Art von Tonware im Fundort Rifnik (Grab 86 und in einem Haus),²⁶ Kranj-Lajh²⁷ und in Vratolom na Gorjancih²⁸ belegt. Die Tonflasche und die Kanne aus Haus A sind langobardische Erzeugnisse, die die Ansiedlung entweder auf dem Handelsweg oder auf politischem Weg erreicht haben, als im Jahre 548 Justinian den Langobarden die πόλις Νωρικόν und τὰ ἐπὶ Παννονίας ὀχυρώματα überließ.²⁹ Die Tatsache, daß die beiden Gefäße gerade im Hause A, das zwischen allen weltlichen Gebäuden auf Ajdovski gradec eine dominante Stellung hatte, aufbewahrt wurden, spricht für die Exklusivität dieser Tonware, wenn auch die Vermutung, der Eigentümer sei mit den Langobarden in Verbindung, oder gar selbst Langobarde gewesen, nicht unmittelbar beweisbar ist.

Die einheimische oder Hauskeramik aus dem Hause A auf Ajdovski gradec wird in Gefäße (50, 51, 55—58, 63—107), in Dekkel (59—60) und in Spinnwirteln (21, 22, 25, 26) geteilt. Die Gefäße wurden auf der Töpferscheibe angefertigt und waren schlecht geglättet, die Wände waren dick, von der Innenseite oft gelöchert. Der Ton war stark mit Sand vermischt. Die Gefäße waren ungleichmäßig gebrannt. Es überwiegen Töpfe (50, 51, 55, 70, 71, 73, 76—81, 83—86, 100, 101) und Schüsseln (57, 58, 63—67, 75, 99, 103, 104) gewöhnlich mit einer ausgestülpten Mündung während Schüsseln mit Griffen sehr rar sind (74, 82). Die Verzierung ist sehr ärmlich: ein kammstrich Ornament (50, 51, 85), waagrechte rinnenförmige Vertiefungen (50, 51, 55, 56, 75, 76, 80, 86, 95, 99, 100, 107) und Linien (69, 77). Die meisten Tonwarereste wurden im zweiten Raum des Hauses A entdeckt (Abb. A: II). Die Tonware wurde wahrscheinlich in der Nähe der Ansiedlung auf Ajdovski gradec für einen kleinen Markt angefertigt. Beim Vergleichen müssen wir diese Eigentümlichkeiten beachten, die besonders der vereinfachte Deckel bezeugt (59). Die Anfertigung und die Form- und Ziereigenheiten der Hausonware von Ajdovski gradec führen zur Tonware der spätantiken Zeit, ins 3. und 4. Jh.³⁰ und auch zu den Erzeugnissen des 5. und 6. Jhs.³¹ Die Spinnwirteln (21, 22, 25, 26) sind im Zeitrahmen, den die Datierung der Importkeramik diktiert, in Gräbern und Ansiedlungsarealen üblich. Tiefe Einschnitte an den Lochrändern (22, 25), die von Fäden eingeschnitten wurden, zeugen von langdauerndem Gebrauch der Spinnwirteln.

c Die Glasfunde (35—42) sind nur kleine Scherben und sind als zwei Arten von Trinkgefäßen erkennbar: als Glas (35, 36) und als Kelch mit einem dünnen Stiel und einem breiten, runden Fuß (39—41).³² Eine Ausnahme ist ein Zierstein (24), der einen halbrunden Kern mit einer Glasmasse überzogen hat, und wahrscheinlich ein Exemplar aus einer (wahrscheinlichen) Hohlperle nachahmt (23). Die Ziersteine könnten entweder in einen Ring oder Ohrring eingesezt gewesen sein (analog dem Exemplar aus dem Grab 22).³³

d Unter den steinernen Gegenständen (23, 45—47, 62, 99, 108) sind hinsichtlich des Gebrauches Schleifsteine (45, 47), ein Mörser (108) und eine Handmühle (109). Die Parallelen des Schleifsteins sind aus gleichzeitigen Gräbern und von Ajdovski gradec ähnlichen Ansiedlungen.³⁴ Die Marmormörser sind — nebst eines kleineren virhenkeligen vom Punkt 32 unweit des Hauses A aufgefundenen Exemplars³⁵ — z. B. auch in pannonischen Villen bekannt (Winden am See, Pécs-Rácváros, Tác-Fövenypuszt),³⁶ auch die Erscheinung ist nicht die einzige.³⁷

e Die Schaen stammen von Meeresmuscheln (43, 44).

Haus B

Einleitung. Gleichzeitig mit Haus A wurde am Westhang von Ajdovski gradec bei einer erweiterten Ausgrabung der Sonde 1 auch ein auf einer Terrasse gelegenes Gebäude entdeckt, das als Haus B bezeichnet wird.³⁸ Haus B enthielt nur einen Raum, in dem die Fundstücke 111—159 (und ungezeichnete Keramikteile) entdeckt wurden, die im Narodni muzej in Ljubljana aufbewahrt werden unter der Inventarnr. E 11771—11820.³⁹

Beschreibung (die Nummer des Fundstückes ist bei Beschreibung und Zeichnung immer die gleiche).

Interpretation. Die kleineren Funde aus Haus B sind aus Metall (a), aus Keramik (b) und aus Knochen (c).

a An Metallen wurden verwendet Bronze (111, 121, 124, 160) und Eisen (118—120, 122, 123).

Die Bronzefibel (121) mit zwei Knöpfen auf dem Bogen und mit dem hohen Fuß gehört in die Gruppe Almgren 236, unter die Fibeln der h-Variante,⁴⁰ die in die erste Hälfte des 2. Jahrhunderts eingeordnet wurden.⁴¹ Die Fibel sprengt den Rahmen — vom 5. Jahrhundert (wahrscheinlicher ist die zweite Jahrhunderthälfte) bis zu den letzten Jahrzehnten des 6. Jahrhunderts — in welchem die Siedlung um die Kirchengruppe auf Ajdovski gradec lebte.⁴² Sie ist jedoch kein Einzelstück; neben Fragmenten römischer Keramik befindet sie sich noch in Gesellschaft einer gegliederten Fibel (164) aus der Sonde 1, mit der sie auch die eingekerbte Zickzack-Verzierung gemeinsam hat. Diese gegliederte Fibel gehört in das späte 2. und in das 3. Jahrhundert.⁴³ Obwohl aus einer anderen Zeit stammend als die beiden, gehört eine andere römische Fibel von Ajdovski gradec doch in die Zeit der Errichtung der Siedlung: an der Stelle α wurde zusammen mit reichen Funden (Abb. C) die T-Fibel entdeckt mit zwiebelbälligen Abschlüssen (Abb. D).⁴⁴ Sie gehört in die zweite Hälfte des 4. Jahrhunderts, genauer in die Jahre zwischen 350 und 380.⁴⁵

Die Bedeutung der eisernen, dreikantigen Pfeilspitzen (129) steckt in der Frage: Wurden sie von einer Bogensehne abgeschossen oder nicht? Wenn nicht: Die dreikantigen Pfeilspitzen, die aus dem Osten von Nomadenvölkern stammen, wurden mit dem zusammengesetzten Bogen zur Zeit des späten römischen Kaisertums auch von den römischen Bogenschützen in ihre Bewaffnung aufgenommen.⁴⁶ So wurden z. B. zwei Exemplare von schlanken dreikantigen Spitzen, wie diese aus Haus B, unter zahlreichen europäischen Exemplaren in Siedlungsschichten des spätantiken Abodiacum (Lorenzberg bei Epfach) in Raetien entdeckt, das ähnlich wie Ajdovski gradec auf einem Hügel gelegen und dazu befestigt war.⁴⁷ Analog zu diesen Pfeilen würde auch das Stück aus Haus B einem bewaffneten Bewohner der Siedlung angehören. Der Gedanke militärischer Präsenz auf Ajdovski gradec wird auch bestärkt durch die T-Fibel (Zeichnung), falls es sich hierbei wirklich um einen Teil einer Männer- bzw. Offizierstracht handelt.⁴⁸ Wurde jedoch der behandelte Pfeil von der Bogensehne abgeschossen, so kann er aus der Zeit des Hunneneinfalls (im Jahre 452) oder der avaroslavischen Einfälle stammen (letzte Jahrzehnte des 6. Jahrhunderts). Vor allem für den Hunneneinfall würden verwandte Exemplare schlanker Pfeilspitzen aus der Zeit Attilas sprechen, wie jene aus Borovoje (Kasachstan)⁴⁹ oder die aus Grab 1 aus Hoberndorf (Niederösterreich).⁵⁰ Zugunsten dieser vermutlichsten Einfälle würden zwei Brandschichten in der Siedlung auf Ajdovski gradec sprechen.⁵¹ Nach dem ersten, Mitte des 5. Jahrhunderts — wie es scheint — wurde die Siedlung wieder aufgebaut, nach dem zweiten jedoch nicht mehr. Die Entscheidung, ob wir den Pfeil den Erbauern oder Zerstörern zuschreiben, wird jedoch durch den Umstand erschwert, daß die dreikantige Pfeilspitze bisher die einzige auf Ajdovski gradec gefundene Waffe darstellt. In beiden Fällen aber müßten sie zahlreicher sein.

Unter den eisernen Gegenständen treten noch zwei Geräte hervor, ein Holzbohrer mit schmalen Spachtel (120), einen breiteren enthält das Exemplar aus Sonde 1 (173), und eine

Sichel (123), die zeitlich schwerer einzuordnen sind.⁵² Im Zusammenhang mit der Sichel ist auch die Sense (Abb. E) zu erwähnen, die auf Punkt 25 auf Ajdovski gradec ausgegraben worden ist.⁵³

b Die Töpfereien aus Haus B lassen sich — neben Bruchstücken (128, 138), die der vorgeschichtlichen Besiedlung des Hangs angehören⁵⁴ und drei Exemplaren (127, 129, 130) die sich nach Eigenschaften und Fundort als mittelalterlich oder noch jünger einordnen lassen⁵⁵ — nach der Qualität einteilen in bessere oder importierte (130, 131, 157, 159) und schlechtere oder einheimische (125, 126, 132, 134, 135, 137—156, 158).

Unter der besseren Keramik — der Teil eines Halses von einem Gefäß (131), das einen zylindrischen Hals und dünne Wände hatte und ein Krug (130) — gehören noch in den spätantiken Zeitraum;⁵⁶ das Bruchstück mit sorgfältig eingeschnittenen Wellenlinien (157) gehört zur römischen Haustöpferei. Bis zum Untergang der Siedlung war eine frühbyzantinische Amphore (159) in Gebrauch, deshalb war es möglich, sie fast vollständig zusammenzusetzen, ähnlich wie schon drei verwandte Amphoren aus der Siedlung (50, 52, Punkt 25).⁵⁷

Die einheimische Hauskeramik aus Haus B besteht aus Spinnwirteln (125, 126) einem Deckel (135) und Gefäßen (132, 134, 137—156, 158). Unter den Gefäßen überwiegen Töpfe mit stark ausgewolbten Rand (138, 142, 151, 152, 154, 158), seltener sind die mit leicht ausgewolbten Rand (139, 141), deren Oberfläche zerfurcht ist von schrägen Rinnen und Ritzen. Schüsseln sind in drei Exemplaren vertreten (134, 137, 143); die beiden ersten, mit geradem Rand waren — nach den Bruchstücken zu urteilen — von größeren Ausmaßen.

Obwohl die Gefäße meistens an der Töpferscheibe hergestellt wurden (schlecht sind sie geglättet, der Ton ist mit grobkörnigem Sand vermischt, sie sind ungleichmäßig gebrannt), macht der große Topf (158), fast 40 cm hoch, auf die schwachen technischen Leistungen der einheimischen Töpferindustrie aufmerksam. Der Topf wurde zwar zur Herstellung auf eine Scheibe gestellt, aus deren Mitte eine senkrechte Holzachse aufragte, die sich in den Tonboden abdrückte, jedoch wurde er freihändig durch Kneten angefertigt. Deshalb sind die Wände ungleichmäßig stark, faltig, der Bauch ist wellig, der Topf selbst unsymmetrisch. Auch die Zickzack-Verzierung ist ungeschickt aufgetragen. Wegen seiner Größe war aber dieses grobe Gefäß kostbar, vor allem zur Aufbewahrung von Nahrungsmitteln.

Am Rande des Bodens des zweiten (150) — wahrscheinlich war es auch ein Topf — waren vier (weil der Topf beschädigt ist, sieht man nur drei) kreuzweise angeordnete Kerben. In diese wurden Schnüre oder Ruten eingepaßt und befestigt, mit denen das Gefäß umflochten und deshalb handlicher war zum Tragen und Aufhängen.

Unter der einheimischen Töpferware wurde auch eine neue Gefäßart entdeckt und zwar der Dreifuß (132). Es war möglich, ihn bildlich zu rekonstruieren, weil in der Nähe, in der Sonde 1, ein Fuß gefunden worden war (182). Die Schale des Dreifußes und den Fuß verbindet die Art, wie sie zusammengeleimt waren — der Tonstift des Fußes füllte ein kleines Loch am Boden der Schale aus, um das herum die Oberfläche zerfurcht war — obwohl die beiden Abdrücke nicht übereinstimmen. Der Dreifuß weist alle Eigenschaften der übrigen Haustöpfereien auf. Formanalogien für ihn sind z. B. aus den römischen Gräbern des späten ersten und der ersten Hälfte des 2. Jahrhunderts in Slovenien bekannt,⁵⁸ als zeitlicher Vergleich dazu dient aber ein Teil des Gefäßes mit Fuß aus der benachbarten und verwandten Siedlung in Gradec bei Prapretno.⁵⁹

c Die Reste von Knochenkämmen aus Haus B (112—117) — und aus der Sonde 1 (165) — gehören zu den Kämmen mit zwei Zinkenreihen auf der Grundplatte und mit verstärkenden Seitenleisten, die durch Nieten befestigt sind. Solche Kämme sind aus der Spätantike bekannt, sehr beliebt waren sie zur Zeit der Völkerwanderung, seltener in den folgenden Jahrhunderten.⁶⁰ Für die behandelten Exemplare kommen nur die beiden ersten Zeiträume in Frage, höchstwahrscheinlich aber die Zeit des 5. und 6. Jahrhunderts.

Feststellungen und Vermutungen

Die Kleinfunde aus dem Haus A auf Ajdovski gradec erweitern auf den ersten Blick den Zeitrahmen vom 5. und 6. Jh. als die Ansiedlung mit der Kirchenfamilie lebte;⁶¹ die untere chronologische Grenze wird zumindest ins 4. Jh. heruntergesetzt, ähnlich der Zeitbestimmung der Gräber unterhalb der Ansiedlung,⁶² und die obere wird dadurch bestätigt, daß die Ansiedlung Ende des 6. Jhs. durch einen Brand zerstört wurde.⁶³ Auf Grund der Kleinfunde wäre das Haus A in der Zeit vom 3./4.—6. Jh. benützt worden. Dem wider-

spricht die Bautechnik (die Wände sind aus zwei Schichten Bruchstein mit Splitt und viel Mörtel gebunden, und einer Schicht Rundsteinen am Boden),⁶⁴ die dieselbe wie bei Sakralbauten ist.⁶⁵ Noch mehr, die Orientierung und Lage des Hauses A ergänzt auch sinngemäss den erforschten Kirchenkomplex zu einem einheitlich geplanten und geordneten Siedlungsgefüge, das im 5. Jh. erbaut worden ist.⁶⁶ Worin ist der Grund für den Zeitunterschied zwischen den ältesten Kleinfunden aus Haus A (wie auch Haus B) einerseits und ihrer Architektur andererseits zu suchen?

Westlich vom Baptisterium wurden bereits im Jahr 1972 Überreste eines älteren Gebäudes aufgedeckt, das in die Zeit vor der Errichtung der Kirchen auf Ajdovski gradec eingeordnet wurde.⁶⁷ Im Jahr 1974 wurde dieses Areal noch genauer erforscht,⁶⁸ wobei charakteristische Keramikfunde zutage kamen (201—204, 206, 207). Darunter überwiegen Fragmente flacher Schüsseln mit breit ausladendem, nach aussen gebogenem Rand, die mit gelb-grüner (203, 206, 207) und dunkelgrüner (204) poröser Bleiglasur überzogen sind. Diese Keramikgattung dürfte in Werkstätten grösserer römischer Zentren, z. B. in Emona, Poetovio im Laufe des 2. und 3. Jh. gefertigt worden sein.⁶⁹ In diese Zeit sind auch die ältesten Kleinfunde aus den Häusern A und B zu setzen. Es wäre demnach möglich, dass sie in beide Häuser anlässlich späterer Bauarbeiten aus den Trümmern des älteren Gebäudes gelangt sind oder nach der Zerstörung der Siedlung infolge der Erosionstätigkeit. Zumindest bei Haus A kommt die letztangeführte Möglichkeit nicht in Betracht, weil es höher gelegen ist als das ältere Gebäude, und ausserdem zeichnen sich an dieser Stelle keinerlei Spuren einer älteren baulichen Betätigung ab. Da die römischen Funde in der Schicht zusammen mit den übrigen entdeckt worden sind, liesse sich ihr Vorkommen durch haushälterischen und langwährenden Gebrauch von Gegenständen des täglichen Bedarfs erklären.

Wenn das stimmt, müssen die ältesten Funde aus dem Hause A (und B) als Brücke, die spätrömische und frühchristliche Ansiedlungen auf Ajdovski gradec und seiner Umgebung verbindet, verstanden werden.⁷⁰

Letzteres erklärt die Kleinfunde aus dem Hause A als Einheit. Unter den Tätigkeiten herrscht die Hauswirtschaft vor, die in Versorgung der Personen und Erhaltung des Werkzeugs und des Hauses geteilt wird. Die Hauswirtschaft im engeren Sinn, d. h. für den Bedarf der Bewohner, ist im Aufbewahren von Nahrung (der Raum II war reich mit Töpfen, Schüsseln und Amphoren versorgt) erkennbar, im Vorbereiten des Essens (das Getreide wurde in Handmühlen gemahlen, härtere Ernteprodukte wurden mit dem Mörser zerstoßen) und im Anfertigen oder wenigstens Flickens der Kleidung (für das Herstellen von Fäden wurden Spinnwirteln verwendet, die lange in Gebrauch waren, genäht wurde mit Nadeln). Von der Erhaltung des Werkzeuges (z. B. Messerschleifen) zeugen zwei Schleifsteine, von der Hausreparatur — von hier an ist alles nur Vermutung — eine Heuschneide, mit welcher Strohbuschel geschnitten und ins ausgeraute Heudach eingesetzt wurden. Für die Behauptung, es habe ein Haus- oder Heimgewerbe bestanden, gibt es nicht genug Argumente. Nur die beiden Ziersteine — wenn sie nicht nur aufbewahrt wurden — könnten Halberzeugnisse, vorbereitet für die Gestaltung von Schmuck gewesen sein. Vom Gewerbe ist das Töpferhandwerk evident, das die Einwohner mit Hauskeramik versorgte; es ist weder ans Haus A gebunden, noch auf die Ansiedlung auf Ajdovski gradec, sondern wahrscheinlich war die Werkstätte irgendwo in der näheren Umgebung, bei einem Fundort des Rohstoffes. Doch im Hause A ist noch eine besonders bedeutende Tätigkeit zu spüren: das sind die Beschäftigungen in Verbindung mit der Waage. Es ist schwer zu sagen, ob es um amtliche Messungen, Vertretung oder Handel geht.

Der Gebrauch der bewerteten Kleinfunde (ausgenommen sind die Eisenkeile und das Querholz, die zur Hauseinrichtung gehören) erklärt auch die Bestimmung der Räume im Hause A. Raum I, wo die qualitätsreicheren Gegenstände wie das Gewicht, die Kupferschüssel, die Silbernadel, teilweise auch Reste des Krugs mit der Stempelverzierung (Abb. A) gefunden wurden, war der Wohnraum, der Mittelteil des Hauses mit der Tür zum Kirchenkomplex. Wenn der Gedanke von einer Vertretung oder vom Handel eine Grundlage hat, dann könnte Raum I auch ein Empfangsraum sein. Raum II wurde den Bauresten nach durch eine Scheidewand unterteilt (Teile vom Wandanstrich aus Tonerde, ein Loch für einen Pfahl in der Mitte des Raumes),⁷¹ die rechteckig zur Ostmauer stand (Abb. A, gestrichelt). Zwischen der Scheidewand und der Südmauer wurden die Handmühle, der Mörser, eine Amphore (bei ihr auch eine größere Menge von Staubsand, in welchen die Amphore einst eingesetzt war) und andere kleinere Gegenstände für den alltäglichen Gebrauch gefunden (Abb. A). Hier war die

Arbeitsecke der Hausfrau und die Speisekammer. Der Gebrauch des übrigen Raumes ist nicht bestimmbar. Der Raum III war als Schattenlaube definiert.⁷²

Auch in das Haus B dürfte — das ist nur der erste Eindruck — ein geregeltes Haushalten die markanteste Tätigkeit gewesen sein. Die Hüterin des Herdfeuers, die auch ihr Äußeres besorgte (Kämme), bewahrte Flüssigkeiten, Öl und Wein, in einer kleinen Amphore auf, Nahrungsmittel in einem großen Topf und in kleineren Gefäßen (Töpfe, Schüsseln) die auch zum Kochen geeignet waren. Sie beschäftigte sich auch mit Spinnen (Tonwirteln). Bei den häuslichen Tätigkeiten wie Hausreparaturen, Herstellung zeitgemäßer Innenausstattung, war dem Hausherrn der Holzbohrer von großem Nutzen, wenn dieser nicht bereits (zusammen mit dem Exemplar aus der Sonde 1) das Handwerkszeug eines Handwerkers, genauer gesagt eines Zimmermanns war, dessen Fachkönnen bis zu den letzten archäologischen Ausgrabungen im benachbarten Wasserreservoir verborgen geblieben war: die angesengte Holzkonstruktion, die über den Zisterne stand, hat sich nämlich in dem ständigen Wasser des undurchlässigen Bassins erhalten.⁷³ Daß man zu jener Zeit zu jeder Arbeit greifen mußte, zeigt auch der abgeschlagene Zacken vom Hirschgeweih aus Sonde 1 (171), der als Rohstoff diente zur Herstellung von Knochengegenständen (z. B. Spindeln).⁷⁴ Eine neue Tätigkeit, mit der sich die Bewohner der befestigten Siedlung abgaben, wird durch die Eisensichel bezeugt; gemeinsam mit der Sense (Abb. E) spricht sie mindestens für die Ausnutzung der saftigen Wiesen in der Umgebung (wenn nicht sogar für Ackerbau).

Das gesamte Wirtschaftsbild in Haus B verändert sich jedoch wesentlich durch die Tatsache, daß ein Teil des Hauses bereits in den Jahren 1901–05 ausgegraben worden ist, die entdeckten Funde waren so reich (Abb. C), daß sie von demjenigen, der die Ausgrabungen durchführte, als Schatzgrube auf Punkt α bezeichnet worden waren.⁷⁵ Die Funde von Punkt α (der Nordwestecke des Hauses B) erweitern die Erwägungen über die Tätigkeiten der Bewohner nach zwei Richtungen hin. Die großen Eisenkämme (Abb. C: g), die man zum Hecheln der Wolle benutzte,⁷⁶ zusammen mit Sichel und Sense, gestatten die Vermutung, daß es hier Schafzucht gab. Die Reste dreier Waagen (Abb. C: a–c) ein Waagenbalken aus Bronze und zwei aus Eisen; d, dünne Eisenketten mit Haken und Griffen; e Bronzegefäße ?), liefern die Bestätigung, daß man sich im Gebäude professionell mit dem Wägen befaßte. Aber es gibt wieder zwei Möglichkeiten: entweder haben sie nämlich irgendwelche Pflichtabgaben eingesammelt und gemessen oder sie haben Großhandel getrieben. Vorläufig hat sich die Waage der Argumente weder der einen noch der anderen Möglichkeit zugeneigt.

Haus A und B und die Kirchengruppe stammen aus derselben Zeit. Sie bestanden zur Zeit des 5. und bis zu den letzten Jahrzehnten des 6. Jahrhunderts. Sie unterscheiden sich, Haus A und B, hinsichtlich der Architektur und der Lage: Haus A ist bequemer und enthält drei Räume, Haus B aber hat nur einen Raum. Ersteres steht am Gipfel der Anhöhe bei der oberen Kirche, das andere am Abhang neben der Zisterne. Nach dem freigelegten Material scheint Haus A einem Vornehmen gehört zu haben, während Haus B eine Vermittlungsfunktion ausgeübt zu haben scheint. Handwerksgebäude müßten dieser Rangordnung nach am untersten gelegen sein, am Osthang der Siedlung.

Die Vielzahl der entdeckten Kleinfunde im Hause A und B spricht dafür, daß die Wohnungen vor Vernichtung der Ansiedlung weder verlassen, noch entleert wurden, daß aber der Brand ausbrach, bevor die Angreifer sie ganz ausplündern könnten.

Die Kleinfunde aus Ajdovski gradec zusammen mit anderen Erkenntnissen von der Ansiedlung auf Ajdovski gradec bestätigen das Leben beim Untergang der geordneten antiken Welt und beim Einsetzen des unruhigen Zeitalters der Völkerwanderung. Dabei ist es notwendig, die spätantike Komponente des behandelten archäologischen Materials und den nur blassen Abglanz der neuen, frühmittelalterlichen Elemente zu betonen (die Urbestandteile der wandernden Völker in der stofflichen Kultur). Die spätantike Überlieferung ist in Übereinstimmung mit der Ansiedlungslage, von den Hauptstraßen entfernt, und in Form einer Ansiedlung mit einer Kirchenfamilie. Auf Ajdovski gradec bei Vranje bei Sevnica lebte im 5. und 6. Jh. eine selbstständige romanisierte Bevölkerung, die geistig vom Christentum beherrscht wurde, politisch sich aber zumindest amtlich im jüngeren Zeitalter hauptsächlich unter ostgotisch byzantinischer und langobardischer Herrschaft befand.